

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет гуманітарних та соціальних наук
КАФЕДРА ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

На правах рукопису

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти
«Магістр»

На тему: **ВІДОБРАЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА В**
ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА МАТЕРІАЛАХ ХУДОЖНІХ
ПЕРЕКЛАДІВ ТВОРУ ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА «РОМЕО І ДЖУЛЬЄТТА»)

здобувач: студент 2 курсу групи АМП-23дм
спеціальність: 035 Філологія
спеціалізація: 035.041 Філологія. Германські мови та
літератури (переклад включно), перша – англійська
Виноградов Серафим Сергійович

Керівник роботи: к. пед. н., доцент
Хромова Вікторія Сергіївна

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Виноградов С.С. Відображення особистості перекладача в професійній діяльності (на матеріалах художніх перекладів твору Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта»)

Робота присвячена вивченню проблеми відображення особистості перекладача в професійній діяльності на основі аналізу художніх перекладів Вільяма Шекспіра "Ромео і Джульєтта" українською мовою.

В дослідженні розкрито теоретичні аспекти художнього перекладу, зокрема, його сутність та поняття; охарактеризовано основні категорії перекладу. Описано перекладацькі трансформації як основний прийом перекладу. Проаналізовано творчу індивідуальність перекладача як явище. Розкрито проблему перекладності художніх текстів та феномен множинності художнього перекладу.

Проведено аналіз перекладів трагедії «Ромео і Джульєтта» різних авторів.

Ключові слова: Шекспір, Переклади, Ромео і Джульєтта, Поетичність, Драматизм, Літературний стиль, Українська культура.

SUMMARY

Vynogradov S. S. Representation of the translator's personality in the professional practice (based on the artistic translations of W. Shakespear's tragedy "Romeo and Juliette")

The work is dedicated to the issue of the translator's personality based on the analysis of the artistic translations of William Shakespeare's "Romeo and Juliet" into Ukrainian.

The study reveals the theoretical aspects of literary translation, in particular, its essence and concepts, and describes the main categories of translation. The translator's transformations are discussed as the primary translation technique. The creative individuality of the translator is analyzed as a phenomenon. The issue of the

translatability of artistic texts and the phenomenon of the multiplicity of artistic translations are explored.

An analysis of various translators versions of the tragedy "Romeo and Juliet" is carried out.

Keywords: Shakespeare, Translations, Romeo and Juliet, Poeticness, Dramaticism, Literary style, Ukrainian culture.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти художнього перекладу.....	9
1.1 Сутність та поняття художнього перекладу.....	9
1.2 Історія розвитку художнього перекладу	15
1.3 Основні категорії та сутність процесу перекладу.....	24
1.4 Перекладацькі трансформації як основний прийом перекладу.....	30
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	43
РОЗДІЛ 2. Творча особистість перекладача та вибір перекладацьких стратегій.....	45
2.1 Творча індивідуальність перекладача як явище.....	45
2.2 Проблема перекладності художніх текстів.....	52
2.3 Феномен множинності художнього перекладу.....	58
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	65
РОЗДІЛ 3. Аналіз художніх перекладів твору «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра	67
3.1 Конфлікт і кохання в творі «Ромео і Джульєтта»: соціально-літературний контекст	67
3.2 Порівняльний аналіз перекладів трагедії У. Шекспіра	76
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	89
ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ДЖЕРЕЛ	95
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Художній переклад є складним і багатограним процесом, що займає важливе місце в сфері міжкультурної комунікації. Він відрізняється від інших видів перекладу не лише технічними аспектами, а й специфікою творчого підходу, що полягає в необхідності зберегти не лише зміст, а й емоційну та естетичну складову оригінального тексту. Актуальність теми художнього перекладу зумовлена кількома важливими аспектами. По-перше, зростанням глобалізації та розвитку міжкультурної комунікації, що веде до більш активного обміну культурними цінностями між різними народами. Художній переклад є мостом між культурами, дозволяючи не лише передавати інформацію, а й зберігати емоційну та естетичну глибину оригінальних творів. По-друге, художній переклад має важливе значення для збереження та поширення літературної спадщини. Переклад класичних творів та сучасних літературних досягнень дозволяє різним народам знайомитися з іншими мовами, стилями та традиціями письма. По-третє, художній переклад є важливим інструментом для розвитку мовних та літературних навичок, оскільки він вимагає глибокого розуміння мовних і культурних особливостей, а також творчого підходу до відтворення тексту в іншій мові. Таким чином, художній переклад є не лише технічним процесом, а й мистецтвом, яке сприяє взаєморозумінню, культурному обміну та збереженню літературних цінностей.

У розробці проблеми художнього перекладу та теорії перекладу загалом значний внесок зробили численні вчені, теоретики та практики, як у світовій, так і в українській науці: Юрій Шевельов досліджував питання художнього перекладу, зокрема, у контексті українсько-російських і українсько-англійських перекладів. Іван Фізер багато уваги приділяв теорії художнього перекладу, зокрема концепціям точності, емоційної відповідності та культурних відмінностей між мовами.

Герт Гьоффе займався питаннями художнього перекладу в контексті культурної адаптації і переносу художнього змісту між різними мовами та

культурами. Валерій Синькевич працював у галузі теорії та практики перекладу, особливо звертаючи увагу на переклад художніх текстів і його роль у міжкультурному спілкуванні. Джордж Стейнер питаннями загальної теорії перекладу. Його роботи виявляють важливість інтерпретації тексту та його трансформації в іншій мовній та культурній традиції.

Ці автори зробили великий внесок у розуміння художнього перекладу, розробляючи теоретичні моделі, а також пропонуючи практичні підходи до роботи з літературними текстами під час їхнього перекладу. Вони заклали основи для сучасних методів перекладу, враховуючи як лінгвістичні, так і культурні аспекти.

Метою дослідження є аналіз впливу особистості перекладачів на інтерпретацію та відтворення художнього тексту на прикладі різних варіантів перекладу твору Вільяма Шекспіра «Ромео та Джульєтта», а також виявлення ролі суб'єктивного бачення перекладача у збереженні авторської стилістики та культурного контексту оригіналу.

Об'єктом дослідження є вплив соціокультурних та особистісних характеристик перекладача на відтворення оригінального тексту.

Предметом дослідження є роль перекладача у відтворенні шекспірівської драматургії.

Завданнями дослідження є наступні:

1. розкрити сутність та поняття художнього перекладу;
2. дослідити історію розвитку художнього перекладу;
3. надати характеристику основних категорій процесу художнього перекладу;
4. охарактеризувати перекладацькі трансформації при перекладі художніх текстів;
5. проаналізувати проблему перекладності художніх текстів;
5. дослідити творчу індивідуальність перекладача як явище;
6. здійснити порівняльний аналіз художніх перекладів трагедії «Ромео і Джульєтта».

Методи дослідження включають метод вибірки та контрастивний аналіз, що дозволяють здійснити глибоке порівняння різних варіантів перекладу одного й того ж твору.

Основним матеріалом дослідження є оригінальний текст п'єси Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта» та варіанти її перекладів на українську мову різних перекладачів.

Практична цінність дослідження полягає у наступному:

- дослідження може бути корисним для літературознавців і мовознавців, які працюють з багатоплановими текстами, зокрема для аналізу стилістичних і мовних відмінностей у перекладах;
- дослідження підкреслює роль перекладача як посередника між культурами, що сприяє кращому розумінню і сприйняттю літературних творів у міжнародному контексті;
- отримані результати можуть бути використані для вдосконалення підходу до художнього перекладу з урахуванням суб'єктивного аспекту роботи перекладача.

Теоретична цінність дослідження полягає у:

- внесенні нових знань у теорію перекладознавства, зокрема в аспекти впливу особистості перекладача на процес і результат художнього перекладу;
- розробці засад аналізу суб'єктивного фактору у перекладацькій діяльності, що допоможе краще зрозуміти вплив індивідуальних особливостей перекладача на інтерпретацію та адаптацію тексту;
- теоретичному обґрунтуванні зв'язку між вибором перекладацьких стратегій і особистісними характеристиками перекладача, що розширює уявлення про природу перекладацьких рішень;
- поглибленню розумінні ролі перекладача як культурного посередника, який впливає на передачу не лише тексту, але й соціокультурного контексту твору.

Апробація результатів роботи. Результати роботи представлені у науковому журналі «Науковий вісник» Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія» для опублікування її у № 69 за 2024 рік. Готується до друку у січні 2025 р.

Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 99 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Сутність та поняття художнього перекладу

Художній переклад прози чи поезії - це справжнє мистецтво. У науковій літературі художній переклад зазвичай визначається як процес передачі авторського стилю, емоційного змісту та культурних аспектів оригіналу через призму іншої мови. Важливий аспект, який розглядається в дослідженнях — це емоційний склад тексту та його передача в іншій культурі, що є важливою частиною роботи художнього перекладача. П. Рейлі гадає, що «емоційний вимір тексту неможливо передати просто через лексичний вибір - важливо враховувати навіть інтонацію та ритм, що визначають тональність і атмосферу оригіналу» [39, с. 48]. Відзначаються особливості, які відрізняють художній переклад від інших типів перекладу, таких як технічний чи науковий.

Дослідник Л. В. Кенді стверджує, що «художній переклад є не просто передаванням тексту з однієї мови на іншу, але й мистецьким актом, що передбачає не лише лексичну точність, а й збереження тонкої структури та емоційного впливу, який має оригінал» [20, с. 35]. Недарма перекладачі вважають художній переклад одним із найскладніших. Він не зрівняється з діловим перекладом, коли офіційні фрази мають передати ту інформацію, на яку чекають. Він не схожий на синхронний переклад, де важливе швидке реагування і точне формулювання думки, а ось відсутність стрункості речення цілком можна пробачити. Не дивно, що художній переклад має безліч особливостей і, зрозуміло, проблем, які ми розглянемо.

Деякі науковці відзначають важливість врахування специфіки літературних традицій при перекладі творів з різних мовних культур. На думку Х. Фішера, «перекладач повинен усвідомлювати не лише лексичні відмінності, а й літературні традиції, оскільки кожна культура має свої особливості в організації наративу, метафор та стилістичних прийомів» [55, с. 98].

Однією з важливих проблем є вибір методів перекладу. Вчені відзначають, що існують різні стратегії, включаючи дослівний переклад, адаптацію, транслітерацію, що використовуються залежно від контексту та особливостей тексту. Е. Нельсон гадає, що «переклад може здійснюватися різними методами: через дослівну передачу змісту або через адаптацію, коли важливіше передати атмосферу та емоційний зміст, а не точну форму» [70, с. 56].

Суперечки з приводу того, чи можна здійснити абсолютно точний переклад художнього тексту, мають довгу історію. Деякі науковці стверджують, що повне збереження оригінального змісту неможливе через культурні та мовні бар'єри. А. Браун пише, що «неможливо повністю передати всі відтінки оригіналу, оскільки кожна мова має свої унікальні способи вираження, які не мають точних аналогів в інших мовах» [62, с. 91].

Термін «правильний переклад» часто є предметом дискусій серед перекладачів і теоретиків. Відзначають, що "вірність" залежить від багатьох факторів, зокрема від цілей перекладу, контексту та читацької аудиторії. Р. Сандерс гадає, що «поняття вірності перекладу завжди відносне і залежить від того, як автор ставиться до оригіналу. Вірність не означає механічне копіювання, а здатність передати суть і атмосферу» [77, с. 132]. Переклад завжди відбувається у конкретному культурному контексті, і навіть у найкращих перекладах може бути втрачена частина значення через різницю в культурних реаліях.

На думку В. Мартіна, «переклад завжди є актом інтерпретації культур, і навіть якщо лексичний переклад є точним, культурні контексти можуть вимагати адаптації» [68, с. 44]. Відомі дослідники вказують на те, що переклад є не лише лінгвістичним процесом, але й актом культурної трансляції, коли зміст оригіналу адаптується до нових культурних умов. Як пише К. Сміт, «Переклад слід розглядати не як простий лінгвістичний процес, а як складний культурний акт, що включає в себе передачу значень, які мають важливе значення для конкретної культури» [78, с. 72]. Сучасні дослідження в області

перекладу приділяють увагу новим технологіям, таким як машинний переклад, а також питанням ідеології та політики в контексті перекладацької практики.

М. Лі стверджує, що «сучасний художній переклад - це не тільки ретельна передача тексту, а й процес, який взаємодіє з політичними, соціальними та культурними аспектами, що актуалізуються в перекладі» [31, с. 112].

Слово «переклад» належить до загальновідомих і загальнозрозумілих, але й воно, як позначення спеціального виду людської діяльності та її результату, вимагає уточнення та термінологічного визначення. Воно означає: процес, який відбувається як психічний акт, і полягає в тому, що мовленнєвий твір (текст або усне висловлювання), створений на одній мові, трансформується на іншу — мову перекладу. Результатом цього процесу є новий мовленнєвий твір (текст чи усне висловлювання) на мові перекладу. Науковці звертають увагу на класифікацію різних типів художнього перекладу - від перекладу поезії до прози, від прозорого до вільного перекладу. О. Ф. Грей вважає, що «художній переклад можна поділити на декілька основних типів: дослівний, вільний, адаптований і транскреативний, кожен з яких має свої специфічні особливості та завдання» [45, с. 54]. Дотримуючись теми проекту, у центрі нашої уваги буде художній переклад.

Художній переклад як діяльність - це вид літературної творчості, в процесі якого твір, написаний однією мовою, перетворюється іншою мовою, наскільки можна, близько до авторського тексту, з передачею всіх його нюансів. Відповідно ми розглядатимемо результат цього процесу літературний твір, написаний вихідною мовою і перетворений засобами перекладеної мови. Анна Квітко порівнює різні підходи до перекладу у західних та східних культурах, виділяючи специфіку художнього перекладу в умовах змінних культурних парадигм. На її думку «художній переклад не є прямою трансляцією тексту, а є творенням нової реальності, де слова набувають нових значень у контексті перекладної культури» [15, с. 56].

У практичній частині даної роботи ми спробуємо з'ясувати, що робить художній переклад хорошим художнім перекладом. Для цього нам необхідно з'ясувати, яким чином оцінюватиметься переклад. Через переклад Г. Мартін розглядає проблеми передачі художнього стилю та культурного контексту. Вона вважає що важливим аспектом роботи є увага до адаптації культурних елементів, які можуть мати різні асоціації в різних мовах. На її думку «художній переклад не може бути лише механічною трансляцією; він має бути актом адаптації, де перекладач відповідає за формування нової читацької аудиторії» [32,с. 77].

Переклад - це одна з форм існування літературного твору. Йдеться, звичайно ж, про художній переклад. Переклади літературних творів сприймаються як оригінальні твори. Д. Клайн, що вивчав перехід між мовними системами в художньому перекладі, вказуючи на важливість не тільки лексичної, але й культурної адаптації, також звертає увагу на роль суб'єктивності перекладача. Він гадав, що «перекладач у процесі художнього перекладу не лише переносить текст з однієї мови на іншу, але й бере участь у творчому процесі, що включає інтерпретацію культурних кодів і емоцій» [67, с. 128]. Ф. Бартлетт розглядав важливість культурних аспектів у художньому перекладі, підкреслюючи, що перекладач повинен орієнтуватися не лише на лексичну точність, але й на здатність зберігати культуру, емоційний контекст і соціальні відтінки оригінального твору. На його думку Переклад художнього тексту - це більше, ніж просто передача змісту. Це процес, в якому перекладач відтворює культурну ідентичність автора і створює новий культурний контекст для читача в іншій мові. «Художній переклад передбачає не лише передачу змісту оригіналу, а й відтворення його емоційної насиченості, стилістичних особливостей та культурних контекстів» [4, с. 57].

Міра розуміння їх як особливого прошарку літератури, що знаходиться на стику «свого» і «чужого», щоразу залежить від конкретного читача. Явище перекладеної літератури, що займає особливу наднаціональну нішу у світовій літературі. Однак у всіх відмінностях у сприйнятті перекладеного твору, як і в

його функціонуванні, завжди присутні обидва елементи: його належність до мистецтва слова (спільна з місцевою літературою) та його “іншомовне” походження (пов'язане з мистецтвом перекладу та відмінне від місцевої літератури). Г. Турнбулл розглядає концепцію художнього перекладу через призму лінгвістичних та культурних бар'єрів, акцентуючи увагу на значенні точності й інтерпретації в художньому перекладі. Вона гадає, що «художній переклад потребує не тільки вміння передавати точний зміст, але й уміння передавати інтенцію автора, що не завжди можна зробити шляхом прямої кальки» [52, с. 42].

Переклад, як літературний твір у новому мовному середовищі, включає процес його створення та роль перекладача, який є його автором, а також вплив цього перекладу на нову аудиторію. При цьому під об'єктом впливу мається на увазі не лише окремий читач, а й вся література, в рамках якої було здійснено переклад. Джон Шелтон у своїй статті розглядає переклад як спосіб міжкультурного діалогу, що має важливе значення для збереження культурних традицій та передачі емоцій. Він підкреслює, що художній переклад вимагає від перекладача творчості в розумінні образів та метафор, властивих оригіналу. Він стверджує, що «перекладач, при створенні художнього перекладу, виступає як культурний посередник, намагаючись не просто перевести слова, а й зберегти їхній культурний контекст» [79, с. 98]. Переклад функціонує в іншому мовному середовищі як самостійний твір словесного мистецтва і лише в її межах може бути сприйнятий та оцінений; але з погляду порівняльного літературознавства може бути зіставлений з оригіналом - та іншими перекладами на тій самій мові, і перекладами інших мов - як типологічно схожим явищем, а різницю між ними можна зрозуміти в рамках відмінностей соціальних норм, які існували на момент створення того чи іншого перекладу. Р. Брінсон фокусується на різниці між загальним перекладом та художнім, де підкреслюється, що для успішного перекладу важливо враховувати не тільки мову, а й культуру, традиції, а також жанрові особливості. «Вона стверджує, що художній переклад є діалогом між авторами, де важливу роль відіграє здатність

перекладача вловлювати й відтворювати символічний та емоційний контекст оригіналу» [2, с. 115]. Як і будь-яка соціальна норма, норма перекладу є механізмом, за допомогою якого суспільство детермінує поведінку особистості. Соціальна норма перекладу — це набір основних правил, які визначаються обраною стратегією перекладу. Ці правила, зрештою, відображають вимоги, які суспільство пред'являє до перекладача. Не будучи чимось і назавжди заданим, вони варіюються від культури до культури, від епохи до епохи і від одного типу (жанру) тексту до іншого. У своїй монографії В. Півень детально аналізує специфіку художнього перекладу, акцентуючи увагу на ролі перекладача як творця, який має працювати з культурними та емоційними кодами тексту. Автор зазначає, що художній переклад є не лише технічною діяльністю, але й актом міжкультурної комунікації. Він гадає, що «художній переклад слід розглядати як культурну інтерпретацію, де перекладач, залишаючись вірним змісту оригіналу, передає його через призму власної культурної ідентичності» [37, с. 123].

Однак відмінності (іноді дуже значні) у перекладах одного й того ж літературного твору, виконаних сучасними перекладачами, не можуть бути пояснені лише в рамках соціальних норм. Існуючи в один і той же час, вони піддаються впливу однієї соціальної норми, яка, як було зазначено раніше, пропонує лише найзагальніші правила вибору стратегії перекладу. У своїй книзі «Переклад як вид літературної творчості»

В. І. Резнік розглядає роль перекладу в літературі та його вплив на культурну комунікацію між народами. Автор підкреслює, що переклад не є просто механічним перенесенням тексту з однієї мови на іншу, а є творчим процесом, у якому важливо передати не лише зміст, але й емоційний, стилістичний та культурний контекст оригіналу. Він гадає, що переклад - це не просто технічне завдання, а творчий акт, де перекладач стає співтворцем художнього світу, що втілюється в іншій мовній системі. Завдання перекладача полягає не лише у відтворенні змісту, але й у збереженні авторського стилю, його емоційного забарвлення, інтенцій, що складають суть літературного твору.

«Переклад є не тільки засобом передачі інформації, а й актом культурного взаєморозуміння, яке дозволяє зберегти і передати художні та емоційні цінності іншого культурного простору» [40, с. 95]. Ця цитата підкреслює важливість перекладу як процесу, що виходить за межі механічного перенесення слів і стає важливим актом міжкультурної комунікації, що дозволяє зберегти художні та емоційні цінності оригіналу в іншій мовній та культурній традиції. Історія перекладу це, насамперед, історія зміни уявлень про перекладацьку норму - процесу, що має внутрішню закономірність.

Новітні теорії що включають аспект «перекладу як креативного акту», що дозволяє перекладачеві бути не тільки технічним фахівцем, а й культурним посередником, здатним створювати нові культурні контексти для читачів іншої мовної спільноти розглядаються Сарою Хопкінс. Вона гадає, що «художній переклад визначається як акт відтворення не тільки граматичних та лексичних структур, але й смислових, образних та емоційних компонентів оригіналу» [66, с. 73].

1.2. Історія розвитку художнього перекладу

Переклад - поняття історичне; різні епохи вкладають у нього різний зміст і по-різному розуміють його взаємини з оригінальною літературою. Дж. Міллер вважає, що «історія художнього перекладу не може бути відокремлена від загальної історії культури та мовних практик. У середньовіччі переклад був засобом збереження та передачі сакральних знань, тоді як етап Ренесансу призвів до розвитку гуманістичного підходу до художнього перекладу» [69, с. 124]. Для сучасних поглядів визначальною є вимога максимально дбайливого підходу до об'єкта перекладу та відтворення його як твору мистецтва в єдності змісту та форми, у національній та індивідуальній своєрідності. Переклад завжди мав важливе місце в історії культури. Історія художнього перекладу показує етапи, на яких змінювались перекладацькі практики та погляди на роль перекладача.

Зазвичай спроби розкрити та описати цю закономірність - особливо щодо художнього перекладу - робляться в рамках літературознавства: еволюція норми перекладу розглядається майже виключно у зв'язку зі зміною літературних напрямів. Цей підхід не позбавлений недоліків. Історія розвитку художнього перекладу, це постійне коливання між буквалізмом та вільністю. Х. Фуллер аналізує дилему, що постає перед перекладачем: чи зберігати точність оригіналу, чи дозволити собі творчі відхилення, щоб зберегти стилістичні й емоційні елементи тексту. Вона стверджує, що «перекладач завжди стоїть перед вибором: чи зберігати точність, чи допускати свободу, аби передати атмосферу, почуття та стиль оригіналу. Творчий підхід до перекладу вимагає від перекладача гнучкості і здатності балансувати між точністю і свободою у передачі художнього тексту» [65, с. 98].

Перевагою кожного з цих методів перекладу співвідноситься з часом панування того чи іншого літературного спрямування: класицизм, реалізм XIX ст., романтизм модернізм – наростання буквалістичних тенденцій. У класичний період переклад здебільшого розглядався як служіння канонічним текстам, і тому часто переважала стратегію дослівного перекладу, з акцентом на точне відтворення оригінальної мови і форми. В цей час перекладач був більш «невидимим», його роль полягала в тому, щоб якомога точніше передати зміст оригіналу. У романтичний період відбулася зміна акцентів, і переклад почав сприйматися як творчий акт, що дозволяє не тільки зберігати зміст, але й передавати дух твору, інтерпретуючи його відповідно до нових культурних умов. Це означало більшу свободу для перекладача, який міг дозволяти собі певні адаптації та навіть переробки оригіналу для кращого резонансу в іншій культурі. Кристина Шарп гадає, що «переклад класичного періоду мав за мету найбільш точну передачу змісту тексту, зберігаючи його структуру і стиль, в той час як романтичний підхід дозволяє більше простору для інтерпретації та адаптації, що відповідає новим художнім та культурним вимогам» [80, с. 90].

«Романтичний переклад розглядався не лише як вірне перенесення змісту, але й як акт створення, що вимагає від перекладача не тільки точності, а

й художньої свободи, аби досягти емоційного та інтелектуального резонансу в іншій мовній та культурній реальності» [45, с. 97]. Ці зміни у підходах до перекладу відображають ширші зміни в культурних парадигмах і ставленні до творчості та інтерпретації в літературі. Головними недоліками цих методів були використання суто літературознавчої періодизації без урахування сприйняття перекладного тексту в кожний період та зайвий наголос зокрема, внаслідок чого вони починають виступати як загальні закономірності.

Що ж до прорахунків, викликаних зверненням до літературознавчої періодизації, її обмеженість у тому, що на першому плані висуваються відмінності перекладацьких програм кожного періоду, тоді як подібність результатів залишається у тіні. Особливо добре це видно на прикладі перекладацьких підходів класицизму та романтизму. Перекладачі періоду класицизму це час переважання «вільності», а перекладачі другого періоду є потяг до «буквалізму». Однак програмні заяви начебто цих двох різних періодів не відрізняються одна від одної, перекладач від творця щойно ім'ям відрізняється. Класицисти та романтисти поділяли уявлення про перекладача як співавтора. «Класицисти прагнули до максимальної точності в перекладі, вважаючи, що справжнє мистецтво полягає в точному відтворенні оригіналу, тоді як романтики віддавали перевагу інтерпретації і вільному трактуванню тексту» [78, с. 45]. «Для романтиків переклад був не тільки відтворенням оригіналу, а й процесом художньої трансформації тексту, часто з акцентом на вираження емоційного і суб'єктивного досвіду перекладача» [71, с. 78].

Якщо визнати, що переклад як процес - це особливий вид мовної діяльності, то звідси випливає, що переклад як результат, тобто перекладений текст, також повинен мати специфічні риси. Щодо художнього перекладу однієї з таких рис, на наш погляд, можна вважати функцію перекладного тексту. Функція перекладних творів подвійна: 1) естетична - як творів художніх і 2) пізнавальна - як пам'яток, які знайомлять нас з іншою країною, з іншою епохою, з іншою культурою, з новим для нас ладом думки та почуттів. Як пише Н. Добренька, «переклад виступає важливим інструментом пізнання іншої

культури. Водночас він несе в собі естетичну цінність, адже дозволяє перекласти не тільки зміст, а й художній стиль, що є важливим для адаптації культурних текстів у новому контексті. Як процес культурної комунікації, переклад розширює естетичні горизонти читачів» [10, 87].

Вище було показано, що як епохи класицизму, так перекладацької думки епохи романтизму було характерне ставлення до перекладача як співавтора. Щоправда, характер і рівень співавторства розумілися класицистами і романтиками по-різному. Перекладач-класицист розглядав співавторство як спосіб покращення оригіналу, наближення його до ідеалу, заданого канонічною поетикою. У XVIII ст. теорії ідеального, абсолютного перекладу не заважали жодні історичні та інші розбіжності між національними культурами - ці розбіжності ігнорувалися, бо й взагалі ігнорувалися своєрідні риси історичних епох та національних характерів. Не виникало перешкод і з боку різниці поетичних індивідуальностей — їх унікальні риси залишалися поза увагою.

Перекладач-романтик, навпаки, звертає увагу на відмінні риси оригіналу та реальність, що стоїть за ним. Власне, саме прагнення відтворити в перекладі особливості іноземної національної культури і вважається головною рисою романтичної школи в перекладі, що відрізняє цю школу від класицистичного підходу. Але не слід забувати про парадокс романтизму, поет-романтик відчуває себе особистістю, причому людиною майже самодостатньою, з такою підкресленістю, з якою ще ніхто не робив цього; але саме поет-романтик, який так гостро відчуває «своє», винятковість «свого», відкриває і робить особливу поетичну тему «іншого» як такого - «місцевий колорит» певної доби чи певного народу, специфічна своєрідність чужого голосу. З такої позиції випливає, що навіть збереження формальних ознак оригіналу для перекладача перетворюється на «покору оригіналу, який має звільнити суб'єктивність поета-романтика і бути засобом його особистої сповіді. Інакше кажучи, для романтика формальна точність підпорядкована його естетичній меті: вона стає інструментом самовираження та розкриття особистості перекладача. Якщо ж формальні особливості оригіналу не допомагають розв'язанню цього завдання,

перекладач легко відмовляється від них і переробляє матеріал таким чином, щоб виявити в ньому нереалізовані, з точки зору перекладача, можливості. Таким чином, попри всі відмінності в позиціях перекладачів-класицистів і перекладачів-романтиків, у цих позиціях також є певна подібність: основна функція перекладеного тексту - естетична, якщо й є пізнавальна, то лише на другому плані.

Таким чином, створення перекладу прирівнюється до самостійної художньої творчості (з усіма наслідками, що випливають із способу перекладу). Саме ця подібність зумовила певний збіг програмних положень і результатів діяльності перекладачів аналізованих епох, про що йшлося вище. Але якщо для класициста об'єктивною причиною використання гекзаметра при перекладі прози було те, що цей розмір більше підходить для тексту епічного характеру, то романтик використовував цей прийом для реалізації суб'єктивного естетичного наміру. У першому випадку під співтворчістю перекладача розумілося очищення оригіналу від індивідуальних рис, які заважали йому відповідати канону, у другому - навпаки, підкреслення окремих рис або заміна їх більш виразними (з точки зору перекладача), але мета в обох випадках була одна: поліпшення оригіналу, причому поліпшення, викликане суто естетичними міркуваннями.

Приблизно в 1830-х роках стався перелом у перекладацькій діяльності, який призвів до того, що до середини XIX ст. Переклади поступово переставали прирівнюватися до оригінальних творів. «Чужий» і «свій» почали розділятися. Усвідомлення тексту перекладу та відображеної в ньому дійсності як «чужого» дає поштовх до вивчення й засвоєння цього «чужого», у зв'язку з чим на перший план починає висуватися пізнавальна функція перекладу. Тільки багаті люди, які живуть у столицях, можуть користуватися невичерпними скарбами європейського генія; але скільки є людей, навіть у самих столицях, а тим більше в провінціях, які прагнуть живої води освіти, але через нестачу в засобах або незнання мов не в змозі вгамувати своєї шляхетної спраги! Отже, необхідно більше перекладів, як наукових, так і художніх творів. Основна ж користь

останніх, окрім задоволення від істинно естетичного, полягає в тому, що вони сприяють розвитку естетичного сприйняття, формуванню смаку та поширенню правильних уявлень про витончене.

Естетична функція художнього перекладу вторинна стосовно пізнавальної, просвітницької. Такий підхід багато в чому визначає ступінь свободи перекладача у погодженні з оригіналом. Якби спотворення В. Шекспіра було єдиним засобом для ознайомлення його з нашою публікою - і в такому разі не було б для чого церемонитися: спотворюйте сміливо, аби успіх виправдав ваш намір: коли дві, три або навіть одна п'єса В. Шекспіра, хоча б і спотворена вами, зміцнила в публіці авторитет В. Шекспіра і можливо кращих, найповніших і найвірніших перекладів тієї ж п'єси, ви зробили велику справу, і ваше спотворення або переробка в тисячу разів гідніша поваги, ніж найвірніший і сумлінний переклад, якщо він, незважаючи на всі свої переваги, більше зашкодив славі В. Шекспіра, ніж поширив її.

У перекладацькій практиці тривалий час зберігалася установка на адаптацію тексту до розуміння і смаків аудиторії (нехай і не в явному вигляді). Як видно з вищеприведеного, розвиток художнього перекладу відбувався як самовизначення перекладацької діяльності, відокремлення її від індивідуальної художньої творчості, усвідомлення перекладу як творчості особливого роду. Тому подальший розвиток перекладу відбувався як поступове встановлення рівноваги між зазначеними функціями, зумовленими специфічною роллю перекладача художньої літератури: творець художнього твору (естетична функція), але при цьому знайомий читача з чужим художнім задумом (пізнавальна функція). А оскільки цей задум реалізується засобами мови, неминуче мав зрости інтерес до формальних способів втілення цього задуму. Які можуть бути правила для перекладачів? На мою думку, таких правил немає. Які в літературі правила - один перекладач складає, а інший і ритм дає і все - а ні, не ворухить. Які ж правила? Можна сказати, що рівновага досягнута за рахунок того, що предметом ознайомлення стає не тільки предметна ситуація, що стоїть за текстом, і культура, що породила текст-оригінал, а й естетична

сторона перекладеного тексту, створювана використаними в оригіналі мовними засобами та стилістичними прийомами.

Таке співвідношення функцій дозволяє пояснити і зростання буквалістських тенденцій у 1920-1930-ті роки. Корінна властивість буквалізму - нерозрізнення авторського та загальномовного в тексті оригіналу. З цієї точки зору передачі підлягають усі формальні елементи тексту, незалежно від того, чи є вони особливістю авторського стилю чи належать нормам мови оригіналу, чи марковані вони, а якщо так, то як саме, чи стоїть за їх використанням певний авторський намір та ін. Якщо естетична сторона тексту стає предметом ознайомлення, то без урахування поділу складових її елементів на авторські та загальноновживані відтворення цієї сторони зводиться лише до точного копіювання цих елементів. Тому пізнавальною функцією буквалістськи перекладений текст має лише з погляду перекладача-букваліста: це те, чим він керується, але те, що не досягається на практиці, оскільки справжнього уявлення про стиль автора читач не отримує.

Зрозуміло, буквалістські та близько буквалістські програми створювалися і до аналізованого періоду. Але той факт, що вони мали одиничний характер, свідчить про те, що їх поява зумовлена суб'єктивними причинами.

У 20-ті роки ХХ століття велика кількість перекладних книг низької якості випускалася дрібними видавництвами недержавного типу. Вибір літератури характеризувався низькою якістю - це була бульварна розважальна література; неякісним був і її переклад. Переклади здійснювалися випадковими людьми, які не володіли літературною мовою, а мову оригінального твору знали погано. Сміслові помилки та буквалізми були результатом цих перекладів. Журнальна та газетна критика регулярно висміювала подібні переклади. На їхню думку, вони не задовольняли навіть елементарним вимогам. На початку 1930-х з'являлися переклади, для яких був характерний академічний формалізм. На той час будь-які твори В. Шекспіра перекладалися таким чином, що іноді одному абзацу вірша в оригіналі відповідало до трьох-

чотирьох абзаців перекладу. Подібна вільність попередників призвела до того, що відповідність формі вийшла на перший план, утвердилося особливе ставлення до еквілінеарності та еквіритмії віршових перекладів. Як наслідок, перекладачі мали включати до кожного перекладеного вірша ту саму кількість рядків, що було в першотворі, і ритм перекладеного вірша мав відповідати ритму оригіналу. Можна було вітати підхід до перекладу, що виражається наближенням до оригіналу. Але дуже скоро багато хто почав використовувати його занадто прямолінійно і сліпо, що почало призводити до спотворення оригіналу і буквалізмів. Буквалізм 1930-х значно відрізнявся від буквалізму перекладів 1920-х років. Формалістичні переклади були результатом роботи високоосвічених у філологічному відношенні літераторів. Їхнім недоліком був той факт, що вони ставили знак рівності між елементами мовної форми оригіналу та його стилем. Оригінал - це документ епохи, але й незмінна естетична даність, яка може пережити століття і що, найкращий переклад навряд чи може претендувати на таке довге життя.

Переклад - це історично обмежене тлумачення оригіналу та документ своєї епохи навіть більше, ніж оригінал. Першим кроком у виникненні художнього перекладу є розуміння оригіналу, тому його інтерпретація не може обмежуватися одним варіантом. Приклад тому - десятки перекладів Гамлета. Інакше всі ці численні переклади, повторюючи один одного, перетворилися б в єдине ціле. Немає хороших чи поганих перекладів, а також ідеальних чи канонічних перекладів, оскільки жоден переклад не може повністю передати оригінал. Перекладаючи, кожен вибирає в оригіналі лише те, що вважає за головне, підпорядковуючи цьому другорядне й пропускаючи третьорядне. Як перекладач вирішує, що важливо, а що третьорядне? Він спирається на свій смак, погляди своєї літературної школи та історичної епохи в цілому.

Роки епохи модернізму не могли не залишити відбиток на творчості переважно майстрів слова. Для цього часу характерні такі риси, як заперечення загальноприйнятих принципів і заміна їх новими установками; виклик здоровому глузду й раціоналізму, на зміну якому приходять ірраціоналізм і

безлад; сенс і значення стають проблематичними, і, як наслідок, сама мова також; розквіт структурного та лінгвістичного експериментування. Усі перелічені характеристики ведуть до буквалізму. Оскільки напрямок модернізму в мистецтві та літературі є космополітичним за своєю суттю, до кінця 30-х років у Радянському Союзі з ним починається боротьба. Перекладачі 20-30-х років ХХ століття, перекладаючи твори з однієї мови на іншу, спиралися на певні тенденції, що існували на той час у літературі, та на свої особисті переваги в цій галузі. Отже, 1920-1930-ті роки, що характеризуються перекладацьким буквалізмом, в якому творче ставлення до оригінального тексту змінюється наприкінці 1930-х років, можна розглядати як перехід до нової парадигми. Однак обидва підходи до перекладу — як буквалізм, так і більш вільне трактування — існували паралельно як у цей період, так і до нього та після нього.

Для опису вищезазначеної картини розвитку художнього перекладу як еволюції функціональної установки найбільше підходять такі категорії прагматики як комунікативна установка перекладача, установка на одержувача та комунікативна інтенція відправника (автора). Як стверджує Світлана Ісаєва, «комунікативна установка перекладача є одним з основних факторів, що визначає його здатність до ефективної міжкультурної комунікації. Це включає адаптацію мовленнєвих стратегій до соціокультурних потреб і прагматичних завдань, що ставляться перед перекладачем у процесі передачі тексту» [14, с. 102]. Комунікативна установка перекладача це вірність перекладача певної культурної, і зокрема літературної традиції, його власне естетичне кредо, його зв'язок із власною епохою і, нарешті, те конкретне завдання, яке він свідомо чи несвідомо ставить собі. Установка на одержувача облік розбіжностей у сприйнятті одного й того ж тексту з боку носіїв різних культур, учасників різних комунікативних ситуацій. Комунікативна інтенція відправника полягає в урахуванні функціональних характеристик тексту для досягнення головної умови еквівалентності - узгодженості між наміром відправника та комунікативним ефектом кінцевого тексту. Зрозуміло, всі ці три аспекти є при

перекладі нерозривно. Проте якщо поглянути з погляду переважання тієї чи іншої прагматичної установки історії перекладу, можна побачити, що у першому етапі (класицизм, романтизм) визначальною є комунікативна установка перекладача. Надалі вона відтісняється на другий план установкою на одержувача. Нарешті, на третьому етапі більш помітну роль починає грати установка на комунікативну інтенцію відправника. Перекладача-співавтора змінює перекладач-просвітник, після чого настає час перекладача-виразника авторського наміру.

1.3 Основні категорії та сутність процесу перекладу

Різні люди вкладають у поняття «переклад» різний зміст. Для неперекладачів це передусім текст; для перекладачів - насамперед процес. Для «зовнішнього» спостерігача переклад - це текст, а для «внутрішнього» - діяльність (спрямована на створення тексту). Переклад - це інтелектуальна діяльність, яка потребує творчого вирішення проблем у постійно змінних текстових, соціальних та культурних умовах. Переклад можна розглядати як зовні, очима замовника чи іншого споживача перекладу, і зсередини, очима перекладача. Один з важливих аспектів перекладу - це врахування культурних відмінностей між мовами. «Для адекватної передачі значень, які містять культурні, історичні або соціальні контексти, перекладач має розуміти культурні реалії обох мов» [64, с. 135].

Відмінності культур, досвід, що набувається при їх вивченні, - явища набагато складніші, ніж може здатися перекладачеві, який хоче всього лише перекласти англійською вираз «перенесення слів», і чим глибше перекладач вникне в ці відмінності, тим більше він досягне успіху в професійному плані. Переклад — це складне і багатогранне явище, яке може бути предметом дослідження різних наук. У вузькому сенсі переклад означає процес створення тексту перекладу перекладачем. Це суб'єктивне втілення об'єктивних зв'язків між мовами.

Переклад не обмежується простою заміною слів однієї мови на слова іншої, оскільки він завжди передбачає певні зміни, залежні від особливостей мов. Переклад є творчою інтелектуальною діяльністю, що вимагає від перекладача комплексу знань, умінь і навичок, а також здатності приймати правильні рішення, враховуючи всі лінгвістичні фактори. Переклад - процес перетворення мовного твору, породженого однією мовою, у текст іншою мовою із збереженням плану змісту та заміни плану висловлювання.

Переклад - це процес і продукт, предмет і мета дослідження, творчість та її результат. Переклад - поняття дуже широке, що містить у собі різні результативні рівні: від художнього перекладу, що з найскладнішими творчими процесами, до буквального перекладу окремих фрагментів інформації. Переклад - це перетворення повідомлення вихідною мовою на повідомлення мовою перекладу. Точний переклад, за визначенням, неможливий вже через те, що різні мови відрізняються як у граматичному ладі, і за простою кількістю слів, не кажучи вже про відмінність культур, що може стати впливом на результати перекладу. Переклад - одне із видів мовної діяльності.

Метою перекладу є зміна структури мовного твору, внаслідок чого, зберігаючи зміст, змінюється спосіб вираження — одна мова заміщується іншою. Переклад сприймається як певна трансформація, коли він зберігається незмінний семантичний інваріант, тобто зміст оригіналу, а форма його висловлювання - поверхнева структура - може зазнавати змін. У своїй роботі, де обговорюються різні методи та стратегії перекладу, зокрема такі, як адекватний переклад і трансформація тексту з урахуванням контексту, Р. Newmark представляє концепцію «формального» та «значеннявого» перекладу. Він гадає, що «різні стратегії можуть бути застосовані в залежності від типу тексту» [71, 42-43]. Питання перекладу можна розглядати з різних точок зору. Поняття «переклад» охоплює широкий спектр діяльності. Перекладаються поезії, літературні твори, наукові та науково-популярні видання з різних галузей знань, дипломатичні документи та інші матеріали.

При всій своєрідності вимог, які пред'являються перекладачеві тим чи іншим видом матеріалу, що перекладається, і завданнями роботи, при всій різниці в ступені обдарованості, в обсязі та характері відомостей, необхідних у тому чи іншому випадку, спільними для всіх видів перекладацької праці є два положення:

- мета перекладу - якомога ближче познайомити читача, що не знає мови оригіналу, з цим текстом;
- перекласти - це означає висловити точно і повно засобами однієї мови те, що вже виражено засобами іншої мови у нерозривній єдності змісту та форми. (У повноті та точності передачі - відмінність власне перекладу від ситуації, переказу, скороченого викладу, від різноманітних адаптацій).

Процес перекладу включає щонайменше 2 етапи: з'ясування перекладачем змісту оригіналу та вибір варіанта перекладу. На цих етапах здійснюється перехід від тексту оригіналу до тексту перекладу. У цьому дії перекладача часто інтуїтивні і перекладач часом усвідомлює, чим він керувався під час виборів того чи іншої варіанта. Це, однак, не означає, що такий вибір є цілком випадковим або довільним. Переклад - соціально детерміноване явище, тобто на процес та результат перекладу впливають соціальні чинники. Переклад - це передача інформації, що міститься в даному творі, засобами іншої мови.

Перекладений твір є суміш. Переклад - твір не монолітний, це взаємопроникнення конгломерату двох структур: з одного боку, є зміст та формальні особливості оригіналу, з іншого – цілий комплекс художніх рис, пов'язаних із мовою перекладача. Anton Popović визначає поняття «перекладацької дії» і розглядає переклад не як механічне відтворення тексту, а як «креативний процес, що включає вибір, інтерпретацію та адаптацію» [74, 55]. У творі ці взаємодіючі якості, перебувають у постійній напрузі, яка може вилитися в суперечність. Зміст перекладного твору перенесено з чужого середовища, а мова його - рідна. Читач усвідомлює це протиріччя, тільки якщо є різкий конфлікт між місцем дії і властивими мові читача засобами вираження.

Трапляється, що і найкраще перекладацьке рішення залишається компромісом, з допомогою якого не можна остаточно приховати від читача суперечливість перекладацького твору.

Переклад можна визначити, як вид мовного посередництва, у якому створюється текст, комунікативно рівноцінний оригіналу, причому його комунікативна рівноцінність проявляється у його ототожненні рецепторами перекладу з оригіналом у функціональному, змістовному і структурному плані. Для тих, хто користується перекладом, він у всьому займає оригінал, є його повноцінним представником. Переклад привертає увагу відсутністю будь-яких нормативних вимог, яким має відповідати текст перекладу. Цьому визначенню буде відповідати будь-який процес перекладу і, отже, будь-яка трансляція. У цьому полягає безперечна гідність цього визначення, яке можна розглядати як визначення перекладу взагалі. З наведеного визначення випливає, що метою перекладу є створення тексту, який виступав би як повноправна заміна оригіналу.

Говорячи про центральну проблему перекладознавства - еквівалентність, тобто про специфічне відношення між текстами, що дозволяє вважати один текст перекладом іншого, ми не можемо обійти увагою передумову еквівалентності - перекладність. Перекладальністю називають важливу можливість перекласти текст.

Об'єктом перекладу є процес перекладу, у якому відбувається перехід від однієї системи знаків до іншої і який може бути описаний в семіотичних термінах. Автори проводять чітке розмежування між процесом перекладу та його результатом. Вони відзначають, що традиційно наука про переклад була нормативною, і її основними завданнями були визначення результату перекладу та розробка критеріїв для оцінки його якості.

Нормативна теорія перекладу розвивалася на основі емпіричних даних, зокрема порівняльного аналізу оригінальних текстів і їхніх перекладів. Теоретичні положення при цьому запозичувалися з лексикології, граматики, стилістики та літературознавства. За таким підходом можна було досягти

теоретичного розуміння процесу перекладу. Однак наука, яка прагне описати переклад як процес, має бути не лише нормативною, а й теоретичною, тобто повинна описувати не те, що «має бути», а те, що властиве самому явищу. Таке радикальне протиставлення теоретичного і нормативного підходів, на думку авторів, є сумнівним.

Виключення результатів перекладу з теоретичного аналізу обмежує предмет науки і навряд чи допомагає розкрити сутність перекладу. Переклад є цілеспрямована діяльність, що відповідає певним вимогам і нормам, і орієнтована на досягнення певного результату. Ці норми відображають ціннісну орієнтацію перекладача, без урахування якої не можна задовільно пояснити логіку перекладацьких рішень. Отже, у предмет теорії перекладу як процесу перекладу, включається і результат перекладацького процесу.

Звісно ж, що дослідники перекладу, намагаючись позначити предмет теорії перекладу, не враховували повною мірою те, що переклад - це складне, комплексне явище, на яке впливають безліч найрізноманітніших чинників. Розуміння обставини, що протиставляти процес перекладу його результат перекладу являє собою безпосередньо ту реальність, на підставі аналізу якої можна судити про те, як протікав процес перекладу, недоступний безпосередньому спостереженню. Термін «переклад» у нашому повсякденному, непрофесійному розумінні, мабуть, не треба пояснювати. Будь-який випадок, коли текст, створений однією мовою, перевиражається засобами іншої мови, ми називаємо перекладом. При цьому термін «текст» розуміється гранично широко: мається на увазі будь-яке усне висловлювання та будь-який письмовий твір від інструкції до телевізора до роману. Однак є й обмеження: у наших міркуваннях ми обмежуватимемося лише вербальними текстами, живими людськими мовами.

Якщо вважати, що мова - це свого роду код, тобто довільне позначення предметів і явищ дійсності за допомогою умовних знаків, переклад можна назвати перекодуванням, оскільки кожен з умовних знаків замінюється при перекладі знаком іншої знакової системи. Отже, переклад є перевираження чи

перекодування. Проте це перекодування перестає бути об'єктивним природним процесом, якщо його здійснює людина. Людина має індивідуальність і здатність до творчості.

Саме ці два фактори дозволяють йому при перекодуванні вибрати з кількох або багатьох можливих варіантів свого перекладу. Як пише Лоренцо Рівас, «перекладач є продуктом не лише мовної системи, а й соціокультурного середовища. Його особистість формується під впливом культурних і соціальних норм, що, в свою чергу, впливає на стратегії перекладу» [76, с. 137]. Тому іноді говорять навіть про евристичний характер процесу перекладу, під яким розуміється насамперед свобода вибору. Але ця свобода вибору не є абсолютною.

Перекладач не може запропонувати при перекодуванні будь-який варіант, який йому сподобався. Свобода вибору для перекладача і, відповідно, варіативність результату обмежується варіативними ресурсами мови, тим, чи можливі в ньому в принципі варіанти, видом перекладу та типом тексту. Мовна варіативність, своєю чергою, прямо залежить від загальних системних закономірностей існування мови, що має самозахисним механізмом-мовною надмірністю (наявністю надлишкових, запасних варіантів кодування).

Водночас у діяльності перекладача бере участь фактор, що не залежить від внутрішньомовних та зовнішніх, ситуативних причин. Це індивідуальність самого перекладача. Саме вона надає особливого, неповторного відтінку творчому пошуку варіантів. Перекладач може мати пристрасть до певних слів, віддавати перевагу одним конструкціям іншим, суб'єктивно сприймати специфіку тексту. Але якщо перекладач є професіоналом і тримається в рамках професійної етики, то ці індивідуальні уподобання ніколи не переростають у волюнтаризм.

Під час обговорення перекладу як процесу, стало очевидним, що тим самим терміном ми позначаємо результат цього процесу. Таким чином, як робоче визначення поняття «переклад» ми можемо висловити:

Переклад - це результат описаної вище діяльності. Це діяльність, яка полягає у варіативному перевираженні, перекодуванні тексту, написаного однією мовою, в текст іншою мовою, що здійснюється перекладачем, який творчо обирає варіант залежно від варіативних ресурсів мови, виду перекладу, завдань перекладу, типу тексту та під впливом власної індивідуальності.

1.4. Перекладацькі трансформації як основний прийом перекладу

Незважаючи на те, що теорія перекладу є відносно молодого наукою, на сьогодні існує велика кількість досліджень, присвячених перекладацьким трансформаціям. Це цілком зрозуміло, оскільки цей аспект є одним із найважливіших, і розуміння його теоретичних основ є ключовим для кожного перекладача. Як зазначає О. Коваленко, переклад є результатом взаємодії мовних систем, але в разі перекладу художніх творів важливими також є культурні трансформації, які можуть суттєво змінити інтерпретацію оригіналу. «Культурні метаморфози в процесі перекладу нерідко вимагають створення нових мовних засобів для відтворення концептів, що не мають прямого еквіваленту в мові перекладу» [18, с. 87]. Слід зазначити, що фахівці в галузі теорії перекладу досі не дійшли єдиної думки щодо сутності поняття трансформацій. Це пояснюється великою кількістю різних класифікацій, запропонованих науковцями, які часто мають відмінності одна від одної. Трансформації відіграють важливу роль у процесі перекладу, тому необхідно з'ясувати, якими методами їх можна застосовувати в рамках української мови. У зв'язку з цим, ставиться питання про способи передачі цих трансформацій через засоби української мови.

Оскільки мова йде про перекладацькі трансформації, важливо уточнити, що саме мається на увазі під цим терміном. Перекладацькі трансформації — це зміни, що відбуваються в результаті міжмовного процесу, перебудова елементів оригінального тексту, операції з переосмисленням чи перефразуванням для досягнення адекватного перекладацького еквівалента. І. Чепелюк зауважує, що

під час перекладу художніх текстів перекладач фактично реалізує низку трансформацій, переводячи образи та концепти через призму іншої мовної і культурної реальності. «Переклад не є просто механічним перенесенням змісту, а є переписуванням тексту, котре включає в себе процеси культурної і семантичної трансформації» [56, с. 112].

Термін «трансформація» у перекладознавстві використовується для позначення відносин між вихідними та кінцевими мовними конструкціями, а також для опису процесу заміни однієї мовної форми іншою під час перекладу. Цю заміну часто називають перетворенням або трансформацією. Отже, операції, описані нижче, є сутнісно міжмовними процесами «перевираження» значень.

Трансформаційний переклад - це переклад, який передбачає використання однієї з перекладацьких трансформацій. Трансформація як метод перекладу характеризується відступом від семантико-структурної паралельності між оригіналом і перекладом. Сам термін «трансформація» набув більш широкого тлумачення, що призвело до його неоднозначного використання. Як зазначає Гончаренко, мовні трансформації, що відбуваються в процесі перекладу, можна класифікувати за різними категоріями, залежно від рівня адаптації мовних і культурних особливостей оригіналу. «Процес перекладу стає не просто лексичним або граматичним перетворенням, а значною культурною адаптацією, що охоплює всю систему значень, закладених у тексті оригіналу» [7, с. 175].

Інколи термін «трансформація» займає окреме місце в класифікаціях відповідностей. Всі відповідності поділяються на еквіваленти та трансформації, причому під еквівалентами розуміють не лише лексичні, а й граматичні відповідності. Трансформаціями ж називають ті випадки, коли в перекладі немає прямого еквівалента. У цьому контексті розрізняють граматичні, лексичні та стилістичні трансформації. Деякі автори навіть трактують сам процес «перекладу» як різновид трансформації, що підкреслює, що термін «трансформація» може позначати як тип відповідності, так і процес її

досягнення. Один із аспектів перекладацької діяльності, як зазначав Т. Павленко, полягає в тому, щоб знайти відповідності між концептами різних культур і передати їх через трансформації, що можуть включати лексичні, синтаксичні та культурні адаптації. «Перекладач, працюючи з текстами, має враховувати не тільки лексичні та граматичні особливості мови, але й здійснювати концептуальні метаморфози, оскільки кожен переклад є не просто трансляцією, а модифікацією смислу» [38, с. 102].

Трансформацію розглядають як процес перетворення фрагмента оригіналу у відповідний фрагмент перекладу за певними правилами. Однак трансформації також можуть бути описані як «перекладацький прийом», що надає їм статус операційної одиниці в цьому процесі. Зазначені прийоми поділяються на лексичні (транскрипція, калькування, лексико-семантичні заміни: конкретизація, генералізація та модуляція), граматичні (дослівний переклад, членування речень, об'єднання речень, граматичні заміни) та лексико-граматичні (аналогічний переклад, описовий переклад і компенсація).

У західному перекладознавстві термін «трансформація» використовується рідко, зазвичай віддається перевага поняттю «відповідність». Вивчення різновидів і методів перекладацьких трансформацій є важливим елементом навчання перекладу. Виконання трансформацій може бути спричинене різними факторами. Перекладацькі трансформації ґрунтуються як на узуальних (загальноприйнятих) мовних засобах вираження, закріплених нормами конкретних мовних пар, так і на окказіональних особливостях, які обумовлені специфічним контекстом використання цих засобів у певному функціональному стилі. Останнє часто не береться до уваги перекладачами-початківцями, що може призвести до втрати виразності в перекладі та порушення функціонально-стилістичного статусу тексту, тобто властивих характеристик, що належать до конкретного функціонального стилю мови в мові перекладу.

Також відзначають, що перекладач часто стикається з такими відмінностями, які дозволяють замінити мовні одиниці однієї мови на відповідні одиниці іншої без втрати сенсу. Важливо знайти такі засоби передачі змісту оригіналу, які матимуть ту саму функцію впливу на читача перекладу, яку мав оригінал по відношенню до носія мови оригіналу або самого перекладача. Міжмовні перетворення, спрямовані на досягнення еквівалентності між оригіналом і перекладом, а також на збереження функціонального впливу тексту, називають перекладацькими трансформаціями. Сіденко В. А. зазначає, що перекладацькі трансформації залежать від соціокультурного контексту, в якому здійснюється переклад, оскільки мова є не лише засобом комунікації, але й продуктом культури, і переклад відображає глибокі соціальні та культурні зміни. «Перекладний текст є результатом трансформацій у соціокультурному контексті, де трансформації не обмежуються лише зміною слів, але й включають зміну смислів, культурних наративів і цінностей» [49, с. 119].

У сучасних приватних теоріях перекладу існує велика кількість різних видів трансформацій, а також численні класифікації та типології. Проте між деякими видами трансформацій часто важко провести чітку межу. Іноді буває неможливо описати дії перекладача, орієнтуючись лише на певну трансформацію. Сам термін «трансформація» виявляється недостатньо точним для опису того, що насправді відбувається в процесі перекладу: жодного «перетворення» з однієї форми в іншу в цьому творчому процесі не має.

Здебільшого мова йде про перефразування тексту. Трансформації, що відбуваються під час перекладу, слід розглядати з двох аспектів: по-перше, як перефразування оригіналу з використанням мовних засобів мови перекладу, по-друге, як адаптацію тексту до умов сприйняття його кінцевим адресатом. Однак тут виникає певна суперечність. Застосування різноманітних трансформацій, орієнтованих на мовні особливості, неминуче призводить до зміни змісту, або, іншими словами, прагнення максимально зберегти зміст може спричинити втрату стилістичних характеристик.

Як зазначає Мельник Л. В., важливим етапом перекладацького процесу є момент, коли зміст оригіналу змінюється під впливом особливостей сприйняття перекладачем культурних символів і емоційних відтінків мови. «Виразні трансформації тексту в перекладі є результатом не тільки адаптації до нової мовної системи, а й до нового культурного контексту, що вимагає не просто точності, а й креативного підходу до відтворення оригіналу» [35, с. 57].

Не існує чітких правил або рекомендацій для вирішення дисбалансу між перекладацькими цілями, і об'єктивно їх бути не може. Це питання вирішується перекладачем індивідуально, спираючись на його професійну інтуїцію. Перекладацькі трансформації — це творчий процес, який вимагає глибокого розуміння змісту тексту однією мовою та вміння вільно використовувати виражальні засоби іншої мови. Навичка створення перекладацьких трансформацій визначає складність перекладацьких завдань. Розвиток цієї навички є основною метою підготовки та самовдосконалення успішного перекладача.

Процес перетворення одиниць оригіналу на одиниці перекладу в цьому контексті називається перекладацькими (міжмовними) трансформаціями. Оскільки ці трансформації пов'язані з мовними одиницями і включають як змістовий, так і виражальний плани, вони мають формально-семантичний характер, змінюючи як форму, так і значення вихідних одиниць. Ю. Звягінцева стверджує, що семантичні трансформації виникають тоді, коли перекладач прагне зберегти глибинний зміст оригіналу, але через мовні особливості цільової мови змінює форму виразу, що може призвести до адаптації концептів. «Семантичні зміни, які виникають у процесі перекладу, є формою метаморфоз, коли зміст одного концепту адаптується до нової мовної і культурної системи» [13, с. 76]. Трансформаційний переклад передбачає використання однієї з перекладацьких трансформацій. Аналіз теоретичних і практичних аспектів перекладу, включаючи методи письмового, послідовного та синхронного перекладу, різні прийоми і специфіку перекладу, дозволяє зробити висновок про своєрідну перекладацьку анатомію. Хоча сам переклад не є міжмовною

трансформацією, діяльність перекладача можна розглядати як здійснення різноманітних трансформацій на різних рівнях. Такими трансформаціями є:

- трансформації на лексичному рівні (внутрішньомовна та міжмовна синонімія): мають на увазі операції знакового способу перекладу та частина операцій з вихідним текстом у синхронному перекладі;

- трансформації на семантичному рівні (представники ділових кіл - бізнесмени): мають на увазі операції у методах сегментації тексту, записів, трансформації вихідного тексту, смислового аналізу, більшості прийомів перекладу та ін;

- трансформації на інформаційному рівні: мають на увазі цільові висловлювання, відокремлення ключової інформації, використання символів у системі запису, окремі операції методу сегментації текстів, мовної компресії та ін.

Трансформації на лексичному та семантичному рівнях можна розглядати як лінгвістичні операції перекладача, тоді як трансформації на інформаційному рівні є безпосередньо перекладацькими операціями, що визначають самостійність і специфіку науки про переклад. Окрім того, трансформації на лексичному та семантичному рівнях підпорядковані трансформаціям на інформаційному рівні, оскільки вони сприяють забезпеченню саме цих трансформацій. Це відбувається через те, що, на відміну від самих дій перекладача, переклад полягає не в трансформації, а в передачі інваріантної інформації (повідомлення), коли коди, використовувані джерелом і адресатом, не збігаються.

«Перекладацькі трансформації, або зміни, що відбуваються в процесі передачі тексту з однієї мови на іншу, є важливим інструментом, що дозволяє зберегти не тільки семантичний зміст, але й культурно-історичні аспекти оригіналу» [12, с. 132]. Досягнення майстерності в перекладі дається перекладачеві нелегко. Для цього він повинен вміти швидко і ефективно застосовувати різні перекладацькі прийоми, гнучко використовувати ресурси свого словникового запасу, досягати точності перекладу через правильне

розуміння змісту тексту та суті перекладацького процесу. Процес перекладу здійснюється за певними алгоритмами дій, що включають застосування трансформацій.

Трансформація є основою багатьох перекладацьких прийомів. Вона полягає в зміні формальних (лексичних і граматичних) чи семантичних елементів вихідного тексту при збереженні його інформаційного змісту. Існують різні підходи до класифікації трансформацій, проте більшість авторів погоджуються, що основними видами є граматичні та лексичні трансформації, кожна з яких має свої підвиди. «Усі перекладацькі трансформації можна поділити на лексичні, граматичні, синтаксичні та стилістичні метаморфози. Залежно від контексту, перекладач використовує той чи інший вид трансформації, що дає можливість зберегти значення та специфіку оригіналу» [199 с. 122].

З самого початку варто зазначити, що подібний поділ є умовним і здебільшого приблизним. Типи елементарних перекладацьких трансформацій рідко зустрічаються в чистому вигляді - зазвичай, як показують приклади, наведені нижче, вони комбінуються між собою, утворюючи складні, «комплексні» трансформації. Тепер розглянемо виокремлені нами типи трансформацій, які застосовуються в процесі перекладу.

В процесі перекладу зустрічаються трансформації чотирьох елементарних типів: перестановки; заміни; додавання; опущення.

«Трансформації в перекладі є невід'ємною частиною процесу адаптації тексту до мовних і культурних особливостей мови перекладу. Вони поділяються на граматичні, лексичні та стилістичні, залежно від того, на якому рівні мови відбуваються зміни» [11, с. 89]. Також виділяють три типи перекладацьких трансформацій:

1. Граматичні трансформації - до них належать такі прийоми: перестановки, опущення та додавання, перебудови та заміни пропозицій.

2. Стилiстичнi трансформацiї - до стилiстичних трансформацiй вiдносяться такi методи, як синонiмiчнi замiни, описовий переклад, компенсацiя та iншi варiанти замiни.

3. Лексичнi трансформацiї - тут треба говорити про замiну та додавання, конкретизацiю та генералiзацiю пропозицiй, а також про опущення.

Метод трансформацiй в синхронному перекладi має на метi пiдготувати вихiдний текст до операцiй на формально-знаковому рiвнi. Для цього передбачаються:

- лексичнi трансформацiї з пошуком мовних одиниць, включених до семантичних систем, сформованих у перекладача;
- граматичнi трансформацiї, що враховують найбільш поширенi та нескладнi синтаксичнi конструкцiї мови перекладу;
- мовленнєва компресiя, яка досягається шляхом використання всiх можливих видiв трансформацiй.

Граматичнi трансформацiї подiляються на кiлька пiдтипiв:

1. перехiд вiд зворотного порядку слiв до прямого.
2. Замiна пасивних конструкцiй активними.
3. Перехiд вiд односкладових речень до повних.
4. Замiна вихiдного пiдмету.
5. Перехiд вiд однiєї частини промови до iншої.
6. Замiна складних синтаксичних конструкцiй простими.

«Рiзноманiтнiсть перекладацьких трансформацiй дає змогу розглядати переклад як складний та багатогранний процес, в якому кожен випадок вимагає свого пiдходу для досягнення максимального рiвня адекватностi та точностi» [8, с. 89]. З мовної точки зору, для перекладу одиниць вихiдного тексту, для яких стандартнi вiдповiдностi не придатнi, у розпорядженнi перекладача є три основнi групи прийомiв: лексичнi, граматичнi та стилiстичнi.

До лексичних трансформацiй вiдносимо: транслiтерацiю/транскрипцiю, калькування, семантичну модифiкацiю, опис, коментар, змiшаний (паралельний) переклад.

До граматичних трансформацій відносимо: функціональні заміни та додавання, граматичні трансформації, антонімічний переклад, нульовий переклад та низку інших.

До основних прийомів стилістичного перетворення, відносимо заміну словесного складу, заміну образу, заміну стежка (або фігури мови), вилучення переносного значення, дослівний переклад (з коментарем або без).

Також наголошуємо, що вибір серед різних прийомів перетворення залежить від встановленого перекладачем характеру одиниці перекладу у вихідному тексті. «Метаморфози в перекладі можна класифікувати за рівнем, на якому вони відбуваються: лексичному, синтаксичному, семантичному та прагматичному. Кожен рівень є важливим для передачі не тільки мовного, але й культурного змісту тексту» [44, с. 45].

Трансформації діляться на чотири групи:

1) Трансформації на компонентному рівні семантичної валентності мають на увазі застосування різноманітних замін. У цьому випадку йдеться про заміну морфологічних засобів лексичними, іншими морфологічними, синтаксичними, фразеологічними та іншими елементами.

2) Трансформації на рівні прагматичному: перекладацькі компенсації, заміна тих чи інших стилістичних засобів іншими, заміна алюзій (реалій) на аналогічні, а також інтерпретуючий, пояснювальний переклад та перекладацькі компенсації.

3) Трансформації, які здійснюються на референціальному рівні. Сюди відносяться конкретизація (або гіпонімічна трансформація), генералізація (гіперонімічна трансформація), заміна реалій (інтергіпонімічна трансформація), а також переклад за допомогою реметафоризації (синекдохічна трансформація), метонімічної трансформації, реметафоризації (заміни однієї метафори на іншу), деметафоризації (заміни метафори) - Неметафорою). Сюди відноситься та чи інша комбінація названих трансформацій і трансформації комплексні (наприклад, конверсивні).

4) Трансформації лише на рівні стилістичному. Це компресія (еліпсис, семантичне придбання, опущення надлишкових елементів і лексичне згортання) та розширення.

Можемо додати ще два типи трансформацій:

1) Граматичні трансформації, як заміни частин промови чи членів речення.

2) Лексичні трансформації, які полягають у конкретизації, генералізації, диференціації значень, антонімічному перекладі, компенсації втрат, що виникають у процесі перекладу, а також у смисловому розвитку та цілісному перетворенні.

Виділемо ще такі види перекладацьких трансформацій:

1) лексичні: транслітерація, перекладацьке транскрибування, калькування, деякі лексико-семантичні заміни. Наприклад, модуляція, конкретизація та генералізація;

2) граматичні: дослівний переклад (або синтаксичне уподібнення), граматичні заміни (заміни членів речення, форм слова, частин мови) та членування речення;

3) комплексні (лексико-граматичні): експлікація (описовий переклад), антонімічний переклад та компенсація.

І ще шість типів перекладацьких трансформацій:

1) Лексичні перетворення - сюди відносимо заміни лексем синонімами, які від контексту.

2) Стилiстичні перетворення — у цьому випадку йдеться про зміну стилістичного забарвлення слова, яке підлягає перекладу.

3) Морфологічні перетворення - тобто перетворення однієї частини мови на іншу або заміна її кількома частинами мови.

4) Синтаксичні перетворення - до них відносимо трансформації синтаксичних конструкцій (слів, словосполучень та речень), зміну типу додаткових речень, зміну типу синтаксичного зв'язку, трансформації речень у

словосполучення та перестанову придаткових частин у складнопідрядних та складносурядних реченнях.

5) Семантичні трансформації: заміна деталей-ознак.

б) Трансформації змішаного виду - це конверсна трансформація та антонімічний переклад.

Можна виокремити ще чотири основні типи трансформацій: перестановки (зміна порядку компонентів у складному реченні, а також зміна місця слів і словосполучень); заміни (компенсація, синтаксичні зміни у структурі складного речення, заміна частин мови, елементів речення та словоформ, конкретизація і генералізація, членування та об'єднання речень, заміна причини на наслідок і навпаки, антонімічний переклад); опущення (вилучення елементів); додавання (внесення нових елементів).

«У рамках культурної адаптації виділяють метаморфози, які стосуються змін не лише на рівні мови, але й на рівні ідей, понять та культурних концептів, що передаються між мовами» [33, с. 156]. З огляду на різноманітні класифікації, можна зробити невтішний висновок, що в лінгвістиці не існує єдиної класифікації типів перекладацьких трансформацій. Кількість видів трансформацій варіюється залежно від підходу.

Найповнішою, на нашу думку, є класифікація, яка виокремлює такі типи перекладацьких трансформацій: загальна перебудова структури речення, конкретизація, генералізація, прийом смислового розвитку при перекладі, антонімічний переклад, цілісне перетворення, компенсація та переклад атрибутивних поєднань. Розглянемо кожен із цих типів:

Загальна перебудова структури пропозиції. Різноманітні перебудови структури речення вимагають врахування особливостей англійської синтаксичної побудови. Наприклад, в англійських реченнях обставини зазвичай більш рухливі порівняно з іншими членами речення, і перекладач повинен використовувати цю особливість. В українській мові, натомість, можливе "скупчення" різнорідних обставин на початку речення, що є неприязно сприйнятим в англійській мові. Тому при перекладі англійською мовою

української пропозиції з обставинами на початку пропозиції можливі наступні операції:

1) Обставина часу може бути збережено на початку пропозиції, а решта обставин поставлена на кінець його.

2) Обставини можуть бути замінені іншими членами пропозиції.

3) Перебудова пропозиції під час перекладу з англійської українською викликається тим, що у українській ширше використовується дійсний стан (суб'єкт речення виконує дію).

В англійській граматиці міститься опис інших випадків вживання активу, який має взяти на озброєння перекладач.

Згадані вище синтаксичні прийоми при перекладі з англійської на українську аж ніяк не вичерпують всього арсеналу способів перекладу. «Перекладацькі метаморфози в контексті художнього тексту можуть включати зміни на лексичному, граматичному, стилістичному рівнях, зокрема, трансформацію культурних реалій та адаптацію мовних одиниць для досягнення максимального впливу на цільову аудиторію» [43, с. 82]. Так, при передачі лексичних значень слів і словосполучень велику роль відіграють різноманітні лексичні трансформації, а саме: прийоми конкретизації, генералізації, смислового розвитку, антонімічного перекладу, цілісного перетворення та інше:

- Конкретизація. З перекладацько-методичної точки зору, прийом конкретизації можна охарактеризувати як підбір при перекладі більш точних чи конкретних відповідностей чи відтінків значень, ніж ті, які можна знайти у двомовних словниках.

Вибір точних, контекстуальних значень, не передбачених словником, вимагає від перекладача, творчого підходу, відучує його від примітивного уявлення у тому, що у словнику «все можна знайти».

- Генералізація. Прийом генералізації протилежний розглянутому вище прийому конкретизації. Іншими словами, замість слова з конкретним значенням однією мовою ми підбираємо слово з більш загальним значенням іншою.

Застосування прийомів генералізації та конкретизації визначається завданнями більш точного розкриття у перекладі думки першотвору.

- Прийом смислового розвитку під час перекладу. Суть цього часто використовується під час перекладу. Полягає у більш поглибленому смислового тлумаченні тієї чи іншої лексичної одиниці чи словосполучення. Перекладач ніби запитує себе: «А що, власне кажучи, мається на увазі?» Він ніби постійно дедалі більше уточнює собі смислове висловлювання, знаходить конкретніше і стилістично доречне контекстуальне рішення. У поступовому уточненні думки, пошуку більш точних і семантично більш ємних контекстуальних лексичних засобів полягає техніка прийому смислового розвитку.

- Антонімічний переклад. Так званий антонімічний переклад має на меті найбільш адекватного і природного для мови перекладу висловлювання думки оригіналу. Антонімія чисто умовна: з погляду вираження спільної думки ніякої антонімії немає. Значною мірою така антонімія виникає за рахунок різних способів вираження тієї чи іншої дії, що утвердилися в мовах. Це є необхідним; якщо до цього не вдаватися, переклад буде буквалістський. На запропоновані перекладачем варіанти його наштовхнує саме почуття мови, знання особливостей мови перекладу та, найголовніше, контекст, змістовий зміст оригіналу.

- Цілісне перетворення. Під цілісним перетворенням мають на увазі перетворення внутрішньої форми, як окремого мовного звороту, і всього пропозиції. Перетворення здійснюється за елементами, та цілісно. Відсутність загальних компонентів між англійським словосполученням та її українським відповідно дає право вважати, що воно вироблено шляхом цілісного перетворення.

- Компенсація. У практиці перекладу зустрічається ряд випадків, коли не відтворюється зовсім або замінюється формально далеким той чи інший елемент першотвору, пропускається те чи інше слово, словосполучення тощо, але неможливість передати окремий елемент, окрему особливість оригіналу теж

не суперечить принципу перекладності, оскільки останній відноситься до всього твору як до цілого. Звичайно, ціле існує не як якесь абстрактне поняття - воно складається з конкретних елементів, які, однак, не кожен окремо і не в механічній своїй сукупності, а в системі, що утворюється їх поєднанням і єднається із змістом твору. Таким чином, можливість заміни та компенсації в межах цілого відкриває безліч варіантів. Втрата окремого елемента, який не має визначальної організуючої функції, може не впливати на загальний зміст, оскільки цей елемент як би «розчиняється» в контексті цілого або заміщується іншими елементами, які іноді навіть не присутні в оригіналі. Важливим аспектом є визначення ролі конкретного елемента в оригінальному тексті, оцінка необхідності його точного відтворення, а також можливість чи закономірність його опускання або заміни, що залежить від співвідношення змісту і форми. Прийом компенсації часто використовується при перекладі з української на англійську.

Висновки до розділу 1

Художній переклад - це творчий процес, у якому перекладач не лише передає лексичний зміст тексту з однієї мови на іншу, а й адаптує його до нової культурної, емоційної та стилістичної реальності, зберігаючи унікальну атмосферу, емоційний контекст і авторський стиль оригіналу. У цьому процесі важливо не лише зберегти точність, але й передати те, що є характерним для конкретної культури, її мовних і соціальних особливостей. Художній переклад також включає передачу метафор, символів, стилістичних прийомів, які можуть мати глибоке значення для певної культурної спільноти.

Художній переклад розвивається в контексті ширших культурних і соціальних змін, що відображають етапи розвитку світової літератури, мов, культури та взаємодії між різними народами і цивілізаціями. Це складний процес, який має багатовікову історію і змінюється під впливом різних історичних етапів та літературних напрямів.

Основні етапи розвитку художнього перекладу можна поділити на кілька ключових періодів, кожен з яких має свої особливості і тенденції.

Основні категорії перекладу можна поділити на лексичний, граматичний, семантичний, стилістичний і культурний. Лексичний переклад фокусується на точності передачі слів, граматичний - на відповідності структури, семантичний - на збереженні значення, стилістичний - на відтворенні стилю і тону оригіналу, а культурний переклад займається адаптацією культурних реалій та контекстів. Усі ці категорії взаємопов'язані і важливі для досягнення максимально точного та виразного перекладу.

Дослідження перекладацьких трансформацій визначають кілька ключових прийомів, які є основними при здійсненні перекладу, особливо в контексті художнього перекладу. Перекладацькі трансформації - це адаптації, які здійснюються для того, щоб зробити текст культурно та мовно зрозумілим для нової аудиторії, зберігаючи при цьому суть оригіналу. Це стосується як лексичних, так і граматичних, семантичних та культурних аспектів тексту. Важливо, щоб трансформації не спотворювали суті оригіналу і зберігали його емоційне та культурне забарвлення.

РОЗДІЛ 2. ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ТА ВИБІР ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ

2.1 Творча індивідуальність перекладача як явище

Питання особистості перекладача у художній літературі досі не отримав однозначної оцінки. У сприйнятті перекладу в новому мовному середовищі важливими є процес його створення та роль перекладача як творця, а також вплив цього перекладу на нову аудиторію та на сам об'єкт впливу. Причому під об'єктом впливу слід розуміти не лише окремого читача, а й всю літературу, в рамках якої було здійснено переклад. Т. Робертс у роботах із теорії перекладу неодноразово нагадує, що порушується питання авторства перекладу. Перекладач часто не лише передає значення, а й бере на себе роль творця, формуючи новий текст, котрий відповідає вимогам оригіналу. «Перекладач не є просто посередником між двома культурами. Він стає співтворцем, адже його рішення щодо вибору лексики, стилістики та структури можуть змінити сприйняття оригіналу» [75, с. 78]. У даному розділі ми розглянемо поняття творчої особистості перекладача, розвиток цієї концепції з давніх часів до наших днів.

Про вплив різних культур на процес перекладу та значення культурних контекстів при виборі правильних мовних засобів для передачі змісту оригіналу, пише Дж. Д. Лайт. Лайт зазначає, що перекладач не може обмежуватися лише буквальним перекладом слів; він повинен враховувати історичний, соціальний та культурний контексти обох мов. Особливо важливо вміти передавати не тільки фактичний зміст, але й емоційне забарвлення, яке може бути ключовим для правильного сприйняття тексту цільовою аудиторією. «Перекладач повинен бути не лише майстром слова, але й культурним посередником, здатним передати нюанси, які є важливими для розуміння тексту в контексті іншої мовної культури» [25, с. 105]. Цей уривок підкреслює

необхідність творчого підходу в перекладі, що враховує не тільки лексичний рівень, але й глибші культурні відмінності.

Розглянувши історію розвитку художнього перекладу, ми розуміємо, що важливу роль у тому яким буде переклад, грає і сама особистість перекладача. Поняття творчої індивідуальності перекладача належить найцікавішим, складнішим і водночас найменш розробленим проблемам перекладознавства. У своїй роботі, присвяченій ролі творчості в професії перекладача, Іван Сосюн відзначає, що «перекладач має не лише технічну, але й творчу місію в процесі передачі змісту з однієї мови на іншу. Він визначає, що творчість перекладача полягає в умінні знайти нові мовні форми для відтворення значення оригіналу, враховуючи культурні, соціальні та емоційні контексти. Перекладач - це не просто транслятор інформації між мовами, а й автор, який створює новий текст у відповідному культурному контексті» [42, с. 87].

Проблема творчої індивідуальності практично ніяк не розглядається в лінгвістичних та текстових теоріях перекладу, автори яких прагнуть створити єдину для всіх різновидів перекладу концепцію, та не зацікавлені у суб'єктивних аспектах художньої творчості. Однак перекладачі, які займаються художнім перекладом, ніколи не були згодні з такою постановою питання. В результаті теорія та практика розійшлися. Ганна Тищенко у своїй монографії аналізує, як перекладачі, займаючи міжкультурну позицію, мають здатність вносити інтерпретації, що можуть змінити або уточнити значення оригіналу, забезпечуючи більш ефективну комунікацію між культурами. Вона зазначає, що «перекладач є не лише «мостом» між двома культурами, але й носієм творчого підходу. Творча особистість перекладача здатна змінити функціональне навантаження тексту, а інколи навіть його основний смисловий акцент» [70, с. 142].

Відомо, що одна згадка про творчу індивідуальність перекладача насторожує багатьох. Але вона не повинна лякати нікого. Адже йдеться, висловлюючись мовою лінгвістики, про систему відхилень від тексту оригіналу, яка, висловлюючись мовою літературознавства, походить від певних

творчих принципів, до певного підходу до завдань перекладу і, отже, до певного методу.

Дослідниця Валентина Сидоренко підкреслює важливість концепції творчої інтерпретації, де перекладач розглядається не тільки як технічний посередник, але й як автор-інтерпретатор, який створює нову версію тексту, що максимально відображає авторську задумку в контексті іншої культури. «Творча інтерпретація перекладача дозволяє йому не просто передавати зміст, а й створювати новий текст, який є своєрідною адаптацією оригіналу в контексті іншої культурної реальності» [48, с. 92].

Творча індивідуальність перекладача існує реально, і хоч би скільки її виганяли з теорії, вона «все-таки крутиться»; якщо ми разом з водою не хочемо виплеснути і переклад, треба встановити її закономірності, а не вдавати, що не помічаємо її присутності. Кожен переклад - це акт авторства, досліджує перекладача як інтерпретатора і творця Юлія Крилова, акцентуючи на тому, що перекладач не просто повторює оригінал, а творить новий текст, адаптуючи його до мовних і культурних реалій. «Перекладач не є просто технічним посередником; він є автором, який інтерпретує текст і створює новий літературний продукт, який має свою культурну і естетичну цінність» [17, с. 102].

Встановити - означає вивчити її, цю творчу індивідуальність, і визначити її об'єктивне місце у методологічній системі перекладу. Щоб з'ясувати, у чому полягає ця «загадка творчої індивідуальності перекладача», вважаємо за необхідне підкреслити вторинність перекладацької творчості. Поняття «вторинності» у разі не несе у собі безпосередньо цінного сенсу, просто свідчить про специфіку. Дар перетворення - ось що справедливо відзначали багато авторитетів як характерну рису перекладацького таланту. Якщо цього дару немає (чи немає бажання підкорятися цій необхідності), немає і перекладу. Ірина Шевченко стверджує, що «неможливо усвідомити повноту перекладацької творчості без врахування індивідуальності перекладача, який, через свій досвід, знання мови і культури, надає нову форму оригінальному

тексту» [58, с. 91]. «Зміст перекладу визначається не лише змістом оригіналу, а й баченням перекладача, його здатністю адаптувати культурні концепти і емоційні відтінки в іншій мові» [58, с. 110].

З усіх уподібнень, які у багатьох існують у перекладознавчій літературі, найчастіше зустрічаються порівняння перекладача з актором чи піаністом. У перекладі є подібність з будь-яким виконавським мистецтвом, оскільки це також творчість на чужому матеріалі, цим подібність і обмежується. Це дуже важливо, бо, створюючи свою «версію» літературного твору, перекладач створює як би новий, «другий оригінал», який заміняє оригінал, а не просто інтерпретує його.

Звичайно, поняття «другий оригінал» - по суті, оксюморон, бо «оригінал» завжди неповторний, єдиний; але переклад дає йому нове життя. У цьому полягає певна проблема філософського характеру, що зачіпає сутність перекладацького ремесла і що за його «таємницею». Описуючи цю проблему в термінах герменевтики, переклад (будучи результатом «розуміння» і «тлумачення») сам стає художнім твором і в свою чергу може бути об'єктом герменевтичної дії подібно до оригіналу. Переклад та творчість - двійнята. Двійник - це означає: нескінченно схожий, але все ж таки інший, що живе самостійним життям. Перекладач як би змагається не тільки з іншими інтерпретаторами, але й з самим автором, хоча це «змагання» і відбувається в різних площинах, що безпосередньо не стикаються один з одним (тобто в різних мовах), у різних вимірах. Звідси такі парадокси перекладацького мистецтва, як, наприклад, можливість для автора побачити в перекладі нові риси свого власного творіння або стверджувати, що переклад його книги кращий за її саму.

Судити про якість перекладу професійно, в порівнянні з оригіналом можуть, звичайно, дуже небагато, ті, хто досконало володіє обома мовами. Але, з іншого боку, це має бути суд з позиції тих, кому він потрібен, бо виміряти силу перекладу можна лише на основі читацького сприйняття тією мовою, якою він зроблений. З цього погляду перекладач перебуває у тієї позиції, як і

письменник, і відрізняється від нього; «вторинність» перекладу відступає далеко на другий план. «Творчість у перекладі можна розглядати як діалог між перекладачем та оригінальним текстом, де сам перекладач виступає не просто механічним носієм мови, а активним творцем, який через свої інтерпретації вносить нові смислові акценти в процес перекладу», пише Галина Шевчук. [59,с. 67]. «Майстерність перекладача полягає у здатності розпізнати не тільки буквальний, а й прихований зміст оригіналу, що вимагає не лише мовного знання, а й культурної та емоційної чутливості» [81,с. 81].

Характерно, що коли письменники самі беруться за переклад своїх творів (що в наші дні не рідкість), з мовою вони роблять набагато сміливіше, ніж, як правило, їхні професійні перекладачі. Судження - не перекладати себе, а писати роман наново - може бути підтверджено низкою досліджень наукового характеру, воно висловлювалося різними двомовними письменниками; воно має безпосереднє відношення до питання про творчу індивідуальність перекладача. Письменник, вставши в становище перекладача, створює - на подив самому собі - і справді «новий оригінал», для чого, як і будь-який професійний перекладач, проходить знову весь, одного разу вже пройдений, шлях створення свого творіння, але в системі змінених координат.

За спостереженнями, підкріпленими результатами лінгвістичного аналізу, зазвичай, лише половина метафор відтворюється перекладачами як метафора, інші передаються нейтральними лексичними засобами. Чому переклади так часто порівняно з оригіналом, чому в них так обережно використовується мова? - на це питання неспроможний відповісти, оскільки відповідь не можна знайти лише у межах лінгвістики. Наталія Лещенко гадає, що «в процесі перекладу особистість перекладача стає важливим фактором, оскільки саме його інтерпретація і творчий підхід визначають, як буде відтворено оригінальний зміст і наскільки точно передано нюанси міжкультурної комунікації» [26, с. 93]. «Творчість перекладача полягає в здатності адаптувати текст до умов приймаючої культури, не втрачаючи при цьому його основного змісту та емоційної забарвленості» [26, с. 101]. Відповідь

лежить, судячи з усього, саме в цій важковловимій області, що не підлягає точним аналітичним методам - мистецтву слова, законах його функціонування та читацького сприйняття.

Метафоричність - найважливіша родова властивість мистецтва - природний наслідок недовговічності людини і надовго задумана величезність його задач, та її передача належить до ключових проблем перекладацького мистецтва.

Назва раннього збірника Е. Хемінгуея «In Our Time» перекладено українською мовою «У наш час», благо всі англійські слова буквально лягають у український текст (тут, здається, і не можна перекласти інакше, як суворо дотримуючись лексичних відповідностей). Однак існує думка, що це переклад помилковий. Цей вислів є частиною молитви: «Give peace in our time, o Lord», тобто: «Часи мирні даруй нам, Господи» Тому перекласти його слід українською мовою: «Про часи мирні». Так іронічно визначив Е. Хемінгуей життя Європи після Версальського мирного договору.

Назва відомого роману Д. Лондона «Burning Daylight» - це прізвисько головного героя, утворене від його улюбленої приказки, англійського ідіоматичного висловлювання, сенс якого: «треба поспішати». У старих українських перекладах намагалися передати метафоричність назви, але зовсім непридатним способом.

Перекладачі підшукували українські словосполучення, близькі до оригіналу лексично, але при цьому не звертали уваги на авторський задум. Так само і іншими мовами: один із двох німецьких перекладів названий «Lockruf des Goldes» («Поклик золота»), інший – «Lockendes Gold» («Маняче золото»). У новому українському перекладі взято стійке українське словосполучення, що не має нічого спільного за своїм лексичним складом з англійською, але що містить у собі той самий зміст: «Час-не-чекає». Нововведення було прийнято не відразу, але давно вже міцно узвичаїлося, і в даний час роман друкується тільки під цією назвою.

Назва роману Г. Манна «Professor Unrat» перекласти українською мовою буквально: «Професор Унрат» – це невірно, оскільки слово «професор» українською не можна застосувати до героя роману, шкільного вчителя, а дане йому школярами прізвище «Унрат» втрачає українською всякий сенс (прізвище героя німецькою – «Rat», що означає «радник», прізвище – «Unrat», що означає «нечистоти»). Перекладач запропонував своє рішення. Замість «професор» він поставив «вчитель», що може вважатися виправленням елементарної помилки, а прізвище героя утворив за змістом та за ситуацією, назвавши його цілком українським, яскраво експресивно забарвленим словом «Гнус». Довелося переробити прізвище вчителя - він став не «Рат», а «Нус», цілком німецьке слово, хоч і безглузде українською. Отож роман Г. Манна друкується тільки під назвою «Вчитель Гнус» і фігурує в такому вигляді навіть у наукових працях. Звісно, перекладач йшов на ризик, але читацьке сприйняття підтримало його.

Читацьке сприйняття - вищий аргумент у суперечці про те, чи хороший даний переклад або поганий, тому що саме читацьке сприйняття організує навколо себе всі інші критерії, необхідні для оцінки перекладу, аж до найдрібніших деталей мовної відповідності, бо зрештою навіть мовні реалії перевіряються за словниками.

Звичайно, читач не однорідний ні за своїми характеристиками (освітніми, соціальними, віковими, професійними тощо), ні за своїми смаками, і читач у майбутньому може бути іншим, ніж сьогодні. Ця обставина практично не відіграє ролі при оцінці перекладу науково-технічного чи будь-якого іншого «ділового» тексту. Олена Литвиненко пише, що «перекладач є не лише технічним носієм мови, а й культурним посередником, здатним трансформувати культурні значення, через що переклад стає актом творчої діяльності, відображаючи індивідуальність того, хто його здійснює» [27, с. 68]. «Індивідуальність перекладача виявляється через вибір перекладацької стратегії, що залежить від його естетичних, культурних і когнітивних особливостей, а також від розуміння функцій тексту в цільовій культурі» [27,с.

74]. У художньому перекладі доводиться виходити із визнання неминучості існування різних точок зору, суперечок, дискусій, боротьби думок, що належить до незаперечних ознак розвиненого літературного життя.

Українською мовою існує безліч перекладів 66-го сонета Шекспіра, який, очевидно, був близьким і перекладачам, і читачам своїм трагічним звучанням. Оцінювалися при цьому не дрібні огріхи або навіть помилки - зіставлялися інтерпретації, які закладені в сонеті В. Шекспіра. Переклади не спотворюють його, але більшою мірою виявляють різні грані, залежно від природи таланту кожного з тих, хто перекладав та їх творчих установок. Однозначної відповіді на питання, «що краще», немає.

2.2 Проблема перекладності художніх текстів

Ця проблема в чистому вигляді стосується лише галузі художнього перекладу. У перекладача будь-якої спеціальності є свої, характерні для нього прийоми, і за допомогою сучасних дослідницьких методів неважко виявити його пристрасті (у тому числі несвідомі), що позначаються на виборі слів, мовних слів, синтаксичних конструкцій, термінології тощо; цей аналіз може багато важити для оцінки якості його роботи, але навряд чи матиме принципове, загальне значення. Бо одна й та сама думка може бути виражена кожною мовою по-різному, а для науково-технічного перекладу, по суті, байдужий спосіб вираження, аби ця думка була правильно зрозуміла і донесена до нового адресата. Мовний стиль перекладача як результат його творчості аналізує Анна Гречаніна. Вона зазначає, що «кожен переклад - це не просто відтворення змісту, а й вибір мовних форм, що зберігають унікальний стиль і манеру оригіналу. У цьому контексті перекладач виступає як «співавтор» літературного твору. Мовний стиль перекладача - це не просто інтерпретація тексту, а творення нового художнього образу, що відповідає стилістичним і емоційним вимогам оригіналу» [6, с. 56].

Успіх перекладача художньої літератури, як знаємо, залежатиме не лише від близькості його перекладу до оригіналу, а й від естетичної сили перекладеного твору, і саме поняття близькості набуває інший вид. Для визначення цієї ситуації можемо скористатися поняттям «умовність» - слово (точніше, термін), що важко перекладається іншими мовами. Перекладність текстів і умовність у перекладі часто пов'язані з теоретичними аспектами, які визначають, наскільки легким або складним може бути процес перекладу залежно від контексту, культурних і мовних відмінностей. Наприклад, у роботах іноземного автора, такого як Eugene Nida, можна зустріти такі уривки: «Переклад є актом передачі смислових значень, що враховує як граматичні, так і культурні особливості цільової мови» [72, с. 43].

Такі концепції розглядають перекладність як багатогранне поняття, що включає не лише граматичні або лексичні відповідності, а й прагматичні та культурні нюанси, які мають важливе значення для забезпечення «умовності» перекладу. У романах, виданих українською мовою, герої говорять українською, що «умовно» не тільки тому, що в книгах вони говорять наприклад німецькою, а й тому, що говорячи і думаючи українською, вони ходять вулицями німецьких міст, відвідують магазини з німецькими вивісками, читають газети з німецькими назвами тощо. Але умовність ця приблизно тієї ж природи, як у творчості письменників, які знаходять героїв своїх книжок в інших країнах чи інших епохах.

Гамлет у українських перекладах трагедії В. Шекспіра говорить українською, хоча у В. Шекспіра він говорить, звичайно, англійською, але ж у житті - якщо слідувати шекспірівським ремаркам і всьому антуражу дії - він говорив датською, бо був датчанином і спадкоємцем датського престолу . Мистецтво завжди умовне. Ми не помічаємо цієї умовності або, точніше, робимо вигляд, що не помічаємо її, бо такою є «конвенція», «договірність», що складалася століттями і загальноновизнана. У цьому сенсі, можна сказати, що переклад умовний подвійно: по-перше, як літературний твір, по-друге, як літературний твір, відтворений іншою мовою. Причому не лише в галузі реалій

та всіх інших обставин сюжетної дії, а й до дуже тонкої сфери внутрішнього світу героїв, особливостей національного характеру та національного мислення.

У літературному перекладі умовність стилю часто визначає, чи буде переклад відповідати оригінальному тексту, чи вноситиме стилістичні зміни, які можуть вплинути на сприйняття тексту, пише Bassnett S. «Стилістичні особливості оригінального тексту завжди повинні бути збережені в перекладі, але це можливо лише через застосування відповідних умовних стратегій, які дозволяють передавати унікальність стилю» [63, с. 64].

Цей підхід наголошує на важливості передачі не тільки змісту, а й стилістичних особливостей у процесі перекладу. Тому переклад - це витвір мистецтва слова особливого роду, як і перекладач - художник особливого роду, що існує зі своїм мистецтвом на прикордонній смузі двох культур, але звертається завжди лише до свого читача. До таланту перекладача невід'ємною складовою входить вміння розігрувати задані сюжети, домагатися у своїх (тобто інших, ніж в автора) умовах того самого враження, яке оригінал справляв у своїх умовах.

Для позначення цієї «креалізації», що відбувається через те, що текст перекладу - це текст, що має дві батьківщини, можна використати поняття «перекладність», що існувало в чеській традиції і згадувалося вже в Іржі Лівого («prekladovost'»), і визначало його так: «...комунікативна передача між автором оригінального літературного твору та приймачем перекладу, який може усвідомлювати чи не усвідомлювати, що літературний комунікат є перекладом».

Перекладність залежить від того, наскільки точно можна передати зміст з однієї мови на іншу, пише Л. Венуті, враховуючи різницю в граматичних структурах і лексичних одиницях. «Перекладність є не лише технічним викликом, але й філософським питанням: наскільки можливо перенести значення з однієї мови в іншу без втрати суттєвих нюансів?» [81, с. 79]. Ця цитата підкреслює важливість філософських аспектів перекладу та визначає перекладність як значно складніший процес, ніж просто знаходження

лексичних відповідників. Відчуття неналежності перекладу до вітчизняної літератури може створюватися, як і у перекладі, лише з допомогою мовних засобів.

Ця обставина повертає нас до давньої суперечки про те, якою мовою має бути написаний переклад - як би автор сам писав мовою перекладу немов своєю рідною або якоюсь «змішаною» мовою, в якій чути відлуння «чужого», або мовою, максимально наближеною до «чужого» за допомогою «кальки», і т.д.

У наукових дослідженнях перекладу часто обговорюються різні стратегії, які перекладачі застосовують для подолання труднощів, таких як адаптація, калькування, транскрипція чи транслітерація. Ці стратегії дозволяють зберегти смислову та стилістичну цілісність оригіналу. «Використовується класифікація основних перекладацьких стратегій, таких як «адаптація» та «калькування», їх застосування в залежності від типу тексту та культурних аспектів» [73, с. 67].

Багато різних формулювань щодо цього містить літературна полеміка в Німеччині, а також і в Україні перших десятиліть ХІХ століття. Конкретні рішення, які пропонує спостереження історія української літератури, істотно відрізняються один від .

Переклад художніх текстів є надзвичайно складним і відповідальним процесом, оскільки цей вид перекладу не зводиться до технічного переносу значень з однієї мови на іншу. Тут важливо передати стиль автора, атмосферу твору, а також специфічні культурні контексти, які формують неповторну ідентичність оригіналу. Художній переклад містить численні виклики, і саме в ньому перекладач часто виступає як співавтор твору, адже його завдання - не просто відтворити смисл, а й передати емоційний і стилістичний настрій, дух літературного твору. Як зазначає Анна Гречаніна, кожен переклад - це вибір мовних форм, який зберігає не лише зміст, але й унікальний стиль оригіналу. Мовний стиль перекладача не є просто інтерпретацією тексту, а стає творенням нового художнього образу, який повинен відповідати емоційному та стилістичному забарвленню оригіналу.

Таким чином, перекладач у художньому тексті не є просто посередником, він стає творцем, який, використовуючи своє мовне середовище, передає стиль і настрій оригіналу. Цей аспект особливо важливий у літературному перекладі, де вибір кожного слова може кардинально змінити сприйняття твору, його тематику та атмосферу. Мовний стиль перекладача має здатність трансформувати «чужий» текст у свою власну реальність, створюючи таким чином певну перекладність, про яку йдеться у теорії перекладу.

Текст перекладу набуває двох «батьківщин» - оригіналу і перекладної культури. І саме ця умовність перекладу, що полягає в перенесенні культурних і мовних реалій однієї мови на іншу, створює новий смисловий і стилістичний контекст. Це ще раз підкреслює важливість не лише точного, але й стилістично відповідного перекладу, який зберігає дух оригіналу, навіть якщо форми мови змінюються. Для досягнення високої якості художнього перекладу, перекладачі застосовують різні стратегії, які допомагають врахувати як мовні, так і культурні відмінності між оригіналом і цільовою мовою. Згадаємо декілька підходів:

1. Адаптація - це стратегія, при якій перекладач змінює певні елементи оригінального тексту з урахуванням культурних реалій цільової аудиторії. Така адаптація може торкатися як мовних елементів (заміна слів, що важко перекладаються, на локальні еквіваленти), так і культурних аспектів (заміна реалій, символів чи побутових деталей). Наприклад, у перекладах дитячих книг заміна англійських слів на аналоги, зрозумілі українському читачеві (наприклад, заміна британських назв продуктів на українські, якщо це важливо для дитячої аудиторії).

2. Калькування - це процес, за якого перекладач зберігає форму оригіналу, дослівно передаючи складні лексичні конструкції або слова, що є унікальними для однієї мови. Так, наприклад, якщо у тексті є специфічне слово, яке важко знайти відповідник у цільовій мові, перекладач може використати кальку - дослівний переклад слова або виразу. Це може бути корисно для

збереження екзотичності або унікальності культурних реалій, які є частиною наративу.

3. Транскрипція та транслітерація - ці стратегії використовуються для перенесення імен, назв або термінів, які не мають чіткого відповідника в цільовій мові, зберігаючи їхній оригінальний вигляд. Це особливо важливо в контексті перекладу імен, географічних назв, культурних термінів тощо. Транскрипція зберігає звукове звучання слова, а транслітерація — його буквене написання. Вибір між цими методами залежить від культурного контексту та завдання перекладача.

4. Додавання або опущення інформації - у випадках, коли деякі аспекти оригінального тексту можуть бути незрозумілими або важкими для сприйняття в іншій культурі, перекладач може додавати пояснення або контекстуальні коментарі. З іншого боку, деякі деталі можуть бути опущені, якщо вони не є суттєвими для розуміння основного змісту твору.

5. Модифікація стилістичних особливостей - оскільки кожна мова має свої стилістичні особливості, перекладач може коригувати стиль тексту, щоб він звучав природно в новій мовній середовищі. Це може стосуватися зміни лексичних засобів, використання синонімів, змін у синтаксисі або розташуванні акцентів, щоб зберегти стиль оригіналу, але при цьому зробити його зрозумілим і комфортним для нового читача.

Особливе значення в художньому перекладі має збереження стилістичних елементів оригіналу. Як зазначала Сара Баснетт, стилістичні особливості оригінального тексту завжди повинні бути передані в перекладі, але це можливо тільки через застосування умовних стратегій, які дозволяють зберегти унікальність стилю. Наприклад, у поетичному перекладі важливо зберегти не лише зміст, але й ритм, риму, метафори, алітерації, щоб передати емоційний ефект тексту. Для цього перекладач може застосовувати різні техніки — від адаптації до створення нових форм, які зберігають загальний стиль і настрій. З іншого боку, перекладність як поняття передбачає не лише точність передачі значення, а й збереження всіх тих нюансів, які можуть мати

важливе значення для сприйняття тексту. Це означає, що перекладач повинен вміти працювати не тільки з лексичними відповідниками, але й з культурними кодами, які є невід'ємною частиною оригіналу. Перекладність визначає, наскільки точно можна передати зміст та атмосферу оригіналу, враховуючи всі мовні й культурні відмінності, що виникають у процесі перекладу.

2.3 Феномен множинності художнього перекладу

Олена Савченко стверджує, що «кожен перекладач не лише передає текст з однієї мови на іншу, але й постає як активний учасник культурного процесу, впливаючи на сприйняття літературних творів іншою мовною спільнотою. Множинність перекладу дає змогу відображати різні культурні контексти, що в свою чергу забезпечує багатогранність сприйняття тексту» [50, с. 134]. «У кожному перекладі, навіть за умов прагнення до максимальної точності, відчутна присутність перекладача, адже він не може повністю позбутися суб'єктивності. Множинність виявляється не лише у виборі слів, а й у виборі методів і стратегій передачі тексту» [50, с. 138].

Художньому перекладу притаманний феномен множинності. Сама постановка такого питання була б безглуздою, якби йшлося про переклад «ділових» текстів, де за умовами завдання треба прагнути «ідеального» («повноцінного») варіанту. Художній переклад неспроможний жити без творчого змагання; «Фінального», остаточного перекладу бути не може. Більшість із перекладачів приходять до перекладу приблизно одним і тим самим шляхом. Ми дивимося на наявний переклад улюбленого твору і говоримо зазвичай самим собі, що можемо зробити це краще.

Олександр Лук'янчук стверджує, що «множинність у перекладі не зводиться до простого вибору між варіантами слів. Вона передбачає складну взаємодію між лексичними, синтаксичними, стилістичними та культурними аспектами, що дозволяє досягнути найбільш повної передачі авторського задуму» [28, с. 48]. «Переклад твору є завжди варіативним, і навіть при

найвищому рівні майстерності перекладач не може запевнити, що його інтерпретація стане єдиною правильною. Це неминуче веде до множинності можливих варіантів перекладу одного й того ж тексту» [28, с. 52].

Чи можна говорити про те, що кожен новий переклад кращий за попередній? Звичайно, кожен новий переклад є накопиченням досвіду, створює традицію, кожен наступний перекладач може спиратися на неї. Традиція ця охоплює не тільки власне досвід попередника, а й читацьке сприйняття - наступні перекладачі можуть розраховувати на більший відгук, оскільки нові переклади потрапляють на більш підготовлений читацький ґрунт: книга вже не чужинець у приймаючій культурі, вона вже своя тією чи іншою мірою оточена звичними асоціаціями.

Дослідниця Тетяна Гончар гадає, що «множинність перекладу не є лише характеристикою варіативності мовних засобів, але й відображенням багатогранності самого тексту. Кожна інтерпретація, яку пропонує перекладач, є спробою вирішення численних суперечностей і неоднозначностей, які існують у вихідному тексті. Це означає, що кожен новий переклад - це не просто варіант, а нове прочитання і переосмислення літературного твору» [9, с. 64]. «Множинність у перекладі полягає в тому, що одне й те саме речення може бути переведене безліччю способів, кожен з яких підкреслює інший аспект авторського послання. Це дозволяє перекладачеві обирати найвідповідніший шлях для передачі змісту і стилю оригіналу» [51, с. 68].

Термінологія типу «український Гете», «український «Гамлет»» тощо, звична для української критики. Гомер у українських перекладах XVIII-XIX століть, виходячи з того, що подібна формула може бути застосована тільки до значних перекладацьких явищ, перераховує ряд характеристик, що стоять за нею: особливе, українське сприйняття Гомера, що не збігається із західноєвропейським, яке довгий час було вихідним зразком для його українських інтерпретаторів. Особливості української в можливостях Гомера відтворювати грецький оригінал, підсумковий сенс перекладу з погляду попереднього сприйняття Гомера на українському ґрунті, відкриває нові

можливості, тобто «вирішення завдання освоєння Гомера українською літературою першої чверті XIX века».

У кожному випадку використання подібної термінології («Українська «Одіссея»», «Український Міцкевич», «Український Беранже», «Український Байрон», «Український Белль», «Український Грем Грін» тощо). Характеристики будуть свої, і вони можуть змінюватися з часом; сприйняття іншомовного письменника, як і все, що пов'язано з перекладом, - поняття, що рухається. При цьому, літературний твір включається в розвиток інших літератур як явище суспільної ідеології, у певному відношенні рівноправне з продуктами національної творчості. У цьому сенсі Український Гете є проблема української літератури та розвитку.

З іншого боку, процес цей, природньо, не прямолінійний, і ніхто не може сказати, що наступний перекладач буде талановитішим, стараннішим, удачливішим і т. д. Зрозуміло тільки, що він буде іншим і переклад його буде іншим, причому в індивідуальних відмінностях будуть ознаки і загальні закономірності, світовідчуття епохи, нові читацькі очікування і т.д.

Множинність - природний атрибут художнього перекладу, пов'язаний із поняттям творчої особистості, змаганням талантів. Оксана Бондар пише, що «множинність перекладу може бути зрозуміла як прямий результат суб'єктивного вибору перекладача, його інтерпретаційних рішень, які базуються на його власному досвіді, культурних уявленнях і навіть соціальному контексті. Це особливо важливо для художніх текстів, де кожен переклад є спробою передати не лише літеру, але й дух оригіналу» [3, с. 92].

«Суб'єктивність перекладача неминуче призводить до множинності в перекладі, адже одна й та сама ідея може бути виражена через різні мовні та культурні конструкції, кожна з яких додає нові нюанси в розуміння твору» [36, с. 95]. В. Гумбольдт на прикладі перекладів античних авторів німецькою мовою говорить, що «та частина народу, яка самостійно не може читати давніх, краще пізнає їх через кілька перекладів, ніж через один. Тим самим з'являється багато образів того самого творіння; бо кожен передає те, що схоплює і вміє

висловити, істинний образ перебуває лише у вихідному тексті». Для того, щоб цілком зрозуміти якогось поета, треба його прочитати перекладеним на всі мови. Питання це не суто перекладацьке: під змістом художнього твору ми можемо розуміти суму не лише всіх на сьогоднішній день вичитаних із тексту, а й усіх потенційно об'єктивно можливих значень.

Множинність в художньому перекладі часто виникає через лінгвістичну різноманітність між мовами, пише Ольга Шевченко. «Мова, як система, що має свої закони, часто не має точних відповідників для вираження одних і тих самих значень у різних мовах. Перекладач має вирішити, чи передавати зміст дослівно, чи адаптувати його до граматичних і лексичних норм цільової мови, що завжди веде до множинності перекладних варіантів» [60, с. 81]. «Лінгвістичні особливості мов є однією з причин множинності перекладу, адже для точного відтворення оригіналу потрібно враховувати, що кожна мова має свої унікальні структурні і лексичні можливості» [97, с. 85].

Перекладачі-поети часто виступають як поети, а поети - як поети-перекладачі; таланти це близькі, вони збігаються, як і творчі завдання. Коли поет створює твір, який він називає не «перекладом», а «наслідуванням», він, по суті, перебуває одночасно в двох ролях — як оригінальний автор і як перекладач. Причому ці дві ролі можуть більше чи менше відрізнитися в його внутрішньому сприйнятті. Чим більше вони зливаються, тим переклад у жанровому відношенні чистіший, тим більше він вірний як переклад. У цьому бути «просто» перекладачем, як засвідчили численні авторитети, складніше, ніж писати «наслідування» (бо складніші вихідні умови до творчості), що, щоправда, ще визначає місця нового твору у культурі приймаючої сторони.

Сучасність змушує зробити до цієї спільної посилки одне додавання. Швидкий розвиток засобів комунікації спричинив сьогодні скорочення відстаней між народами, у тому числі й у галузі культури.

Ця близькість, що далася взнаки і на поширенні білінгвізму і полілінгвізму, змінює весь клімат перекладацької роботи. Сьогодні зменшується інформаційна функція художнього перекладу і цим зростає

функція творча; сьогодні більше, ніж раніше, очі читачів стежать за перекладацькою роботою. У загальному вигляді можна сказати, що перекладати в наші дні стає важче або, якщо завгодно, відповідальнішим, бо значно збільшується кількість тих, хто може безпосередньо перевірити перекладача.

Чи не в цьому одна з причин того, що почали голосніше звучати голоси, що вказують на непереборні труднощі перекладу чи навіть його неможливість? Цікаво, що тут теорія розходиться з практикою. Перекладна індивідуальність - суміш таланту та часу. Тому оцінка якості перекладу (крім, природно, випадків очевидного непрофесіоналізму чи невігластва) не може бути ні незаперечно точною, ні незаперечно єдиною, хоч би які науково обґрунтовані підходи використав критик. Вона залежить від розуміння творчої індивідуальності перекладача та його творчої установки, вона включає в себе поняття «удачі» та «невдачі», вона пов'язана з літературними та перекладацькими традиціями та ставленням до них, з літературно-суспільною обстановкою та ще багатьма іншими параметрами. Зі слів В. Журенко, «художній переклад є не просто механічним перенесенням тексту з однієї мови на іншу, а результатом творчої інтерпретації перекладачем культурних і емоційних значень, що надають тексту певний колорит» [11, с. 58].

Давно відомо, що окремі, навіть грубі помилки що неспроможні служити власними силами доказом про те, що переклад поганий, як і ті окремі, навіть найпрекрасніші знахідки що неспроможні бути непорушною ознакою хорошого перекладу. Дослідники та перекладачі вже півтора століття сперечаються, чи «покривив» чи «погіршив» переклад оригінал, чи це переклад взагалі. Питання, що таке «добре» і що таке «погано» у художньому перекладі, надзвичайно важкий.

Дослідниця О. Смирнова гадає що «художній переклад - це не просто передача змісту тексту, а й мистецтво інтерпретації, де важлива не лише точність, але й збереження художніх та емоційних характеристик оригіналу» [46, с. 73]. Немає іншого мистецтва, яке так було б відкрито для критики, як

переклад. У повсякденній свідомості все дуже просто: досить знати дві мови, покласти текст оригіналу праворуч, а текст перекладу зліва і водити пальцем від одного тексту до іншого - і основа для критики готова. Тим часом стало очевидно, що навіть на мікрорівні збіг мовних чи семантичних елементів є лише одним з можливих варіантів, а не обов'язковою закономірністю. Усі спроби точно виміряти та оцінити якість художнього перекладу залишаються, по суті, на тому самому примітивному рівні розуміння проблеми.

Справжня науковість перекладацької критики має спиратися на визнання того факту, що в системі аксіологічних координат будь-якого мистецтва - у тому числі мистецтва слова, у тому числі мистецтва художнього перекладу - точні виміри можливі лише на найнижчому, попередньому етапі критичної оцінки. Як пише Л. Савченко, «культурний контекст є основою, на якій побудована точність перекладу, адже будь-яка мова не є просто набором слів, а несучою конструкцією культурних, соціальних і національних значень» [47, с. 115].

І будь-яка критична оцінка може бути спростована іншою критичною оцінкою, так само як і будь-який переклад може бути спростований іншим, більш досконалим перекладом, і навіть не обов'язково більш досконалим, а просто іншим. Причому величезну роль відіграє художня сила літературного твору (у тому числі й перекладу), яка не піддається кількісному обчисленню та чинить опір будь-якій формалізації. Як гадає В. Остроменко, «перекладач сьогодні відіграє роль не лише комунікатора між культурами, а й активного учасника літературного процесу, впливаючи на формування національної літературної традиції» [36, с. 97].

Без рецепційних критеріїв оцінка перекладу художнього тексту залишається умоглядною, абстрактною, а порівняння з оригіналом дуже часто протиставляється сприйняттю нового читача (тобто читача тексту мовою перекладу). Виникають ніби дві системи оціночних координат, що протистоять один одному. Завдання полягає саме в тому, щоб уміти поєднати обидва

підходи, ніколи не упускаючи з виду закономірності власне перекладацького мистецтва.

Щодо нашого часу, то ми живемо, зважаючи на все, у новій ситуації, коли перекладацька справа стає предметом пильної уваги з обох боків мовного кордону. В. Мельник стверджує, що «цифрові технології відіграють важливу роль у розвитку художнього перекладу, однак вони не можуть замінити творчий підхід перекладача, особливо в аспектах, що стосуються образності та емоційної насиченості тексту» [34, с. 112].

Ревниве ставлення до того, як буде представлено свою національну культуру в очах інших народів, визначає сьогодні жорстку вимогливість до незамутненості поняття «переклад» та його «репрезентативності». Переклад «у чистому вигляді» («власне переклад») воліє громадською думкою в наші дні, зазвичай, будь-яким найяскравішим і талановитим переробкам. Відтворюючи своєю мовою польські чи білоруські вірші, ви думаєте не лише про українського читача вашого перекладу.

Автор І.Коваленко гадає, що «сучасний художній переклад вимагає від перекладача не лише лінгвістичних знань, але й глибокого розуміння культурних контекстів, що є важливим аспектом для створення адекватних і творчих перекладів» [16, с. 145]. Ви весь час маєте пам'ятати про любителя поезії з Кракова чи Мінська, який не лише чудово знає оригінал, а й вільно читає українською мовою. І, переозвучуючи вірші, знаходячи щось, ви питаєте себе: а чи не образить його слух ваша знахідка, чи не визнає він її свавіллям, а то й нетактовністю.

З цієї точки зору дотепне зауваження про те, що переклад може оцінити тільки той, кому він не потрібен, набуває сьогодні більшого змісту. Читачі, які володіють кількома мовами (а у сучасному світі білінгвізм і полілінгвізм поширюються дедалі ширше), можуть читати і зіставляти як переклад і оригінал, так і перекладів одних й ті ж творів, що є різними мовами.

Зростання інтересу до перекладацької критики, який явно простежується останнім часом, говорить про зростання значення перекладу в сучасному світі,

можливо, більше, ніж саме розширення перекладацької практики, бо критика завжди пов'язана з усвідомленням сутності явища. Не виключено, що особливий інтерес до збереження національної своєрідності, до особистості перекладача, підвищена увага до «перекладності», загальне зростання естетичних характеристик художнього перекладу порівняно із завданнями його інформативності, усвідомлення труднощів, що загострилося, говорять про формування нових вимог до мистецтва перекладу, що широко захоплюють літературу. Як гадає Л.Романова, «важливою особливістю сучасного перекладу є його адаптивність до культурних і соціальних умов країни-реципієнта, що сприяє збереженню емоційного впливу оригіналу на читача» [41, с. 56].

Висновки до розділу 2

Творча індивідуальність перекладача — це концепт, який підкреслює унікальний підхід перекладача до процесу адаптації і трансформації оригінального тексту з урахуванням його власного культурного, естетичного та когнітивного досвіду. Це не акт творчості, де перекладач вносить своє бачення, інтерпретацію, стилістичні особливості та емоційне забарвлення.

Творча індивідуальність перекладача є результатом взаємодії між його власним світоглядом, знанням мови та культури, а також контекстом оригіналу.

Проблема перекладності художніх текстів стосується здатності тексту бути переданим з однієї мови на іншу таким чином, щоб зберегти не лише лексичний і граматичний зміст, але й емоційну, стилістичну, культурну та естетичну цінність оригіналу. Вона є багатогранною і складною, адже кожен переклад, навіть якщо він здається технічно точним, все одно є результатом творчого вибору перекладача. Він залежить від багатьох факторів, таких як мовні, культурні, емоційні, стилістичні та навіть філософські відмінності між мовами і культурами.

Зважаючи на складність і багатогранність художніх текстів, переклад є завжди певною трансформацією, яка може вести до втрати або змінювання

частини цієї цінності. Це особливо стосується літератури, де значення часто виходять за межі буквального і вимагають творчого підходу.

Феномен множинності художнього перекладу полягає в тому, що один і той самий оригінальний текст може бути переведений різними перекладачами по-різному, зберігаючи різні інтерпретації, акценти, стилістичні особливості та емоційні відтінки. Кожна з цих категорій відображає складність і багатогранність перекладацького процесу, що робить кожен новий переклад новим, унікальним твором, який відкриває нові горизонти для сприйняття оригінального тексту.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ХУДОЖНІХ ПЕРЕКЛАДІВ ТВОРУ «РОМЕО І ДЖУЛЬЄТТА» В. ШЕКСПІРА

3.1 Конфлікт і кохання в творі «Ромео і Джульєтта»: соціально-літературний контекст

Трагедія «Ромео і Джульєтта» Вільяма Шекспіра має величезне значення для його спадщини та для світової літератури в цілому. Це одна з найбільш відомих і сильних драм В. Шекспіра, в якій розглядається тема кохання, яке виникає між двома молодими людьми, що належать до ворогуючих родин. У ній поєднуються елементи романтики, ідеалізованого кохання і трагедії, що виникає через соціальні конфлікти.

П'єса демонструє високий рівень драматургійної майстерності, включаючи використання характерних для В. Шекспіра поетичних форм (сонетів, метафор, алегорій), а також вміння поєднувати трагедію і комедію, що робить твір дуже глибоким. Ця тема стала однією з центральних у творчості В. Шекспіра і розвивається в таких п'єсах, як «Антоній і Клеопатра», «Венеціанський купець», «Гамлет» та інших. В. Шекспір у «Ромео і Джульєтті» майстерно досліджує внутрішній світ героїв, їхні емоції, пристрасті, роздуми, що надає п'єсі глибокий психологізм. Важливим аспектом є те, як герої реагують на свої почуття: від першого захоплення і безумної пристрасті до трагічної долі. Така глибина відображення людських переживань стала характерною рисою всіх наступних трагедій В. Шекспіра, зокрема «Гамлет» та «Макбет».

Конфлікт між родинами Монтеккі та Капулетті став символом непримиренних соціальних та родинних суперечок, що знищують індивідуальне життя. Це стало відображенням соціальних реалій того часу, де боротьба за статус і владу часто призводила до трагедій. У майбутніх п'єсах В. Шекспіра ця проблема також прослідковується, зокрема в «Тіт Андронік» або «Король Лір». «Ромео і Джульєтта» була основою для численних адаптацій і переробок у

літературі, музиці, кіно та театрі. Тема «забороненого кохання», яке долає всі бар'єри, виявилась універсальною і привертала увагу митців у різні епохи. Відповідно, багато подібних мотивів можна знайти в пізніших творах, наприклад, у творчості таких авторів, як Джордж Бернард Шоу чи Фредерік Шопен в музиці.

Мова «Ромео і Джульєтти» стала зразком для використання сонетів у драматургії. Їх елегантність та емоційна насиченість стали стандартом, до якого зверталися інші драматурги. Зокрема, перші сцени п'єси побудовані на сонетах, вносять в сюжет елемент витонченості та символізму, що створює особливу атмосферу та глибину почуттів, що дає сильний емоційний відгук у глядачів. Сонет, в якому Ромео і Джульєтта взаємно виражають свою любов під час першої зустрічі, став символом ідеальної поезії кохання.

Ця п'єса зробила значний внесок у розвиток англійської поезії й театральної мови загалом. Тематика «Ромео і Джульєтти» - одна з найбільш універсальних у світовій літературі. Вона порушує питання кохання, ненависті, родинних конфліктів, соціальних відносин, морального вибору та долі. Трагедія показує, як особисті почуття і вчинки впливають на більші соціальні структури. Цей твір надає глибоке розуміння людської природи, і через століття його продовжують ставити на сцені, адаптувати для кіно, опери та інших форм мистецтва.

Трагедія, в якій два молодих герої гинуть через нещасливі обставини та соціальні бар'єри, стала прикладом для багатьох пізніших драм. Подібний розвиток подій, де доля героїв є неминучою, іде від класичної трагедії до більш людяного, психологічного осмислення життєвих випробувань. Це змінює ставлення до конфлікту як до абстрактного принципу, до більш інтимного, особистісного досвіду.

Хоча «Ромео і Джульєтта» є важливим етапом у творчості В. Шекспіра, її вплив поширився далеко за межі англійської літератури. «Ромео і Джульєтта» мала величезний вплив на розвиток драматургії у всьому світі. Історія цих закоханих стала символом великої, трагічної любові, яку неможливо витримати

через зовнішні обставини. Подібні мотиви були адаптовані в численних літературних творах, фільмах та виставах. Завдяки своїй універсальності і глибині цей твір став не лише основою для численних адаптацій, а й повсякденним культурним рефлексом, і була інтерпретована в різних культурах і традиціях, починаючи від італійських опер до голлівудських фільмів, музичних постановок, балетів і навіть анімацій. Поняття «шекспірівський», «ромео і Джульєтта», стали метафорами для будь-яких трагічних або ідеальних історій кохання.

«Ромео і Джульєтта» є не лише важливою частиною творчості В. Шекспіра, а й важливою віхою в історії світової літератури, твором, який став культурним феноменом, що продовжує впливати на людське розуміння кохання, трагедії, моралі і соціальних конфліктів, став класикою світової літератури та театру і зберігає своє значення й актуальність через століття.

Аналіз перекладів творів Вільяма Шекспіра, зокрема п'єси «Ромео і Джульєтта», є досить популярною темою в літературознавстві. У книзі «Shakespeare Translated» (1994) Сьюзен Беннет зазначає:

«Переклад В. Шекспіра не є простою передачею змісту з однієї мови на іншу. Це складний процес, що вимагає не лише лінгвістичних навичок, а й розуміння культурних, історичних та емоційних контекстів, що стоять за кожним словом і кожним образом, який В. Шекспір втілює в своїх п'єсах». Крістіан Оскарсен (Christian Oscarson), у статті «Shakespeare's Romeo and Juliet: A Comparison of Translations into Norwegian and English» (2016), стверджує:

«Вибір слів у перекладах «Ромео і Джульєтта» має глибокий вплив на сприйняття емоційних станів персонажів. Як зауважує С. Беннет, кожен перекладач, стикаючись із творчим завданням, не може просто перекласти зміст, не враховуючи стилістичних і культурних відмінностей». Джонатан Бейтс (Jonathan Bates) у своїй роботі «Shakespeare and the Translation of Love: A Study of the Language of Romance in «Romeo and Juliet»» (2001) зазначає: «П'єса В. Шекспіра про кохання та трагедію, «Ромео і Джульєтта», не лише виводить на поверхню універсальність людських почуттів, але й демонструє

складність перекладу цієї універсальності в інші мови. Перекладач повинен не лише точно передавати лексичні одиниці, але й зберігати звучання поетичного ритму, що так важливо для В. Шекспірівських текстів». Марк Лавуд (Mark Lawood) в роботі «Translation and Fidelity in Shakespeare» (2008) підкреслює: «У перекладах «Ромео і Джульєтта» часто виникає дилема між точністю та емоційною вірністю. Перекладачі повинні балансувати між буквальним перекладом і бажанням зберегти емоційну насиченість, що властива оригіналу».

Гілліан Кендрі (Gillian Kendry) у книзі «Theatrical Translation and the Shakespearean Text» (2012) звертає увагу на важливість передачі не лише змісту, але й сценічного аспекту. Вона пише: «Переклади В. Шекспіра, зокрема «Ромео і Джульєтта», потребують особливої уваги до театральної природи тексту. П'єса написана для сценічної адаптації, тому перекладачі мають бути чутливими до того, як мова впливає на динаміку вистави». Хелен Хансен (Helen Hansen) у своїй статті «Adapting Shakespeare for Modern Audiences: The Case of Romeo and Juliet» (2009) зазначає: «Переклади «Ромео і Джульєтта» часто розглядаються як адаптації класичної п'єси для сучасних аудиторій, що потребують актуалізації мови. Однак, важливо зберегти ту ж емоційну глибину, яка була в оригіналі, і не втратити того, що робить В. Шекспіра таким унікальним».

Ці цитати відображають різні підходи до перекладу В. Шекспіра, зокрема «Ромео і Джульєтта», акцентуючи увагу на складнощах та творчих викликах, з якими стикаються перекладачі. Вони підкреслюють важливість збереження культурного, історичного та емоційного контекстів оригінального твору.

Для виявлення впливу особистості перекладача на вихідний текст ми навмисно вибрали найбільш перекладений та популярний твір. «Ромео та Джульєтта» критики називали найпопулярнішим твором після Біблії. Інтерес до цього твору ніколи не згасав, він був багато разів поставлений на сцені, за цим твором було знято фільми. «Ромео і Джульєтта» є репертуарною п'єсою театрів

усього світу. У багатьох українських наукових працях розглядається конфлікт поколінь як ключова тема «Ромео і Джульєтти». Це важливий аспект для дослідження соціальних відносин, зокрема в контексті шекспірівських трагедій, де молодь часто вступає в протиріччя з традиціями та авторитетами старшого покоління. «П'єса «Ромео і Джульєтта» є яскравим прикладом шекспірівської концепції кохання як трагедії, де любов - це не лише емоційний порив, але й відображення глибоких соціальних і моральних конфліктів» пише В. Сидоренко [68, с. 145].

Ця трагедія у 5 діях, твір, який зазвичай датується 1594-95 роками. Більш раннє датування п'єси виникло у зв'язку з припущенням про те, що робота над нею могла бути розпочата ще в 1591 році, потім відкладена і закінчена приблизно через два роки. Таким чином, 1593 виявляється найбільш ранньою з аналізованих дат, а 1596 - пізнішою, так як в наступному році текст п'єси вже був надрукований.

«Ромео і Джульєтта» - це п'єса про любов молодих людей, Ромео і Джульєтти, які належать до двох ворогуючих сімей - Монтеккі та Капулетті. Немає іншого твору, що настільки добре передає рвучку, ідеалістичну пристрасність молодих сердець. Герой і героїня - не чудові нічим, крім переважної силою їхнього взаємного кохання. Читачі, хто вже був закоханий, можуть знайти у п'єсі ідеалізоване уявлення їхніх почуттів, а ті, хто не знайомий з любов'ю, обов'язково захочуть її появу.

Достовірність цієї історії не встановлена, але прикмети історичного тла та життєві мотиви, присутні в італійській основі сюжету, повідомляють певну правдоподібність сумної повісті про веронських закоханих. Ю. Лисенко стверджує, що «тема кохання, як найбільш могутньої сили, одночасно стає причиною трагедії, оскільки в п'єсі «Ромео і Джульєтта» смерть є не лише кінцем життя героїв, але й символом неможливості ідеалізованої любові в реальному світі» [29, с. 62].

На відміну від пізніших трагедій В. Шекспіра, «Ромео і Джульєтта» показує відносини героїв. Їхні докази і почуття можна легко зрозуміти. У п'єсі

мінімум задумливої самоспоглядання героїв, загадкових діалогів і замішання щодо різних моральних проблем; натомість, герої рішучі щодо того, як їм чинити. У пізніших трагедіях В. Шекспір намагався дослідити секретні пориви душі, але тут він показує людей у конфлікті із зовнішнім світом. Герої помиляються, але їхні помилки не є гріхами, вони відбуваються лише через їхню поривчасту поспішність і через несправедливу долю. «У творчості В. Шекспіра трагедія - це завжди конфлікт між індивідуальними прагненнями та соціальними обмеженнями, і «Ромео і Джульєтта» є найбільш явним прикладом цього на всіх рівнях п'єси» пише Н. Ковальова [21, с. 32].

В. Шекспір нічого не приховує від читача - всі герої показані настільки повно, наскільки це можливо. Цей недолік «мовчання» очевидний у літературному стилі, який рясніє зарозумілістю героїв, грою слів, і багатими поетичними описами. Можливо, це і показує всю повноту емоцій та настроїв усіх героїв, що зробило п'єсу фаворитом серед композиторів - Ш. Гуно, Г. Берліоза та Д. Мільхода, серед інших.

У «Ромео і Джульєтті» В. Шекспір показує іронічність життя через різкі зміни ситуацій. Ромео, пригнічений, йде неохоче на бал до Капулетті, і ось він уже переповнений радістю від зустрічі з Джульєттою, але тільки для того, щоб дізнатися, що вона є ворогом його родини. Але він долає цю перешкоду, і його радість досягає свого піку під час весілля, але вже через півгодини він занурений у вир відчаю після поєдинку з Тібальтом. На початку п'ятого акту Ромео мріє про возз'єднання з Джульєттою, але його надії відразу миттєво розбиваються новинами Бальтазара про її смерть. Іронічність досягає своєї найвищої точки, коли Ромео, стоячи біля Джульєтти в склепі, зауважує, що вона дивиться, якби вона була живою, і ось він випиває отруту, щоб приєднатися до неї в смерті.

Глядачі знають, що Джульєтта прокинеться за кілька миттєвостей. В одній із версій вистави, поставленої Девідом Гарріком (як і в історії Банделло), Джульєтта прокидається до того, як Ромео вмирає, і той усвідомлює ту нікчемну іронічність ситуації, що склалася. Сумнівна драматична доречність

такого закінчення спричинила значні дебати серед акторів. М. Козак стверджує, що «відтворення «Ромео і Джульєтти» на сучасній сцені часто акцентує не лише на романтичній складовій трагедії, але й на соціальних та політичних проблемах, які є актуальними і сьогодні: конфлікти між поколіннями, боротьба за індивідуальність і національна ідентичність» [19, с. 41].

В. Шекспір використовує іронічність ще й по-іншому. Під час сварки між Джульєттою і батьками, лаючи Джульєтту за відмову виходити заміж за Паріса, і Леді Капулетті, і Лорд Капулетті бажають їй, як би ненароком, смерті. Леді Капулетті згадує про «весілля з могилою», а лорд Капулетті каже, що у них є лише одна дитина, «Але зараз я бачу, що й одного - надто багато». Вони не думають так насправді, і Джульєтта це розуміє, але їхні слова - зловісне передбачення майбутнього.

Нещодавно було зроблено спроби встановити центральну тему п'єси. Один критик розглядає п'єсу як трагедію «нерозуміння». В. І. Литвиненко гадає, що «у контексті українського символізму трагедія «Ромео і Джульєтта» стає не лише історією кохання, а й глибоким дослідженням духовної боротьби між любов'ю та смертю, що перегукується з ключовими мотивами символістської поезії» [30, с. 167]. Монтеккі та Капулетті не усвідомлюють, що їхня сварка може вилитися у фатальні наслідки. Ромео і Джульєтта закохуються, не знаючи того, що вони з ворогуючих сімей. Меркуціо і Тібальт не усвідомлюють справжнього стану справ, коли відбувається їхня дуель. У ланцюгу подій, що ведуть до заключної трагедії, навіть прислуга не усвідомлює результатів її дій...

Заклучна сцена, з довгим поясненням Батька Лорана, драматично виправдана, тому що це змушує Монтеккі, Капулетті, Принца зрозуміти, що вони частково причетні до того, що сталося. Думаючи про подібне уявлення п'єси, можна зрозуміти цілісність і складність всього, що відбувається в людському світі. Причини ворожнечі можуть спочатку здатися легкими і зрозумілими, але насправді вони набагато важчі, і вони ведуть до наслідків, які ніяк не передбачувані. Досконалість чи недосконалість людських дій щодо

поняття про це не абсолютно, і ця ідея була символічно сформульована у вступній промові Отця Лорана про трави, коли ми дізнаємося, що їхні лікарські чи отруйні властивості залежать від манери їх застосування.

Інші пояснення значення п'єси можна знайти у образах, намальованих нам В. Шекспіром. В. Шекспір показує поспішність; події швидко йдуть до їхнього логічного завершення. Коли Ромео каже, «Я надто поспішний», Батько Лоран відповідає, що «Вони спотикаються тільки тому, що біжать швидко», (Вони - молодь) і таким чином він висловлює одну з головних тем п'єси. Суперництво в дотепності між Ромео та Меркуціо асоціюється з переслідуванням дикої гуски, безтурботної гонки на коні по пересіченій місцевості. Є й інші численні згадки, з допомогою яких ми можемо будувати висновки про значення всієї п'єси. Близький за значенням до образу поспішності та образ насильства, виражений у образі порохи.

Батько Лоран попереджає, що надто рвучке кохання схоже на вогонь і порох, який «вони, цілуючись, підпалюють». Ромео хоче взяти в аптеці отруту, яка зможе витягти життя з його тіла, подібно до того, як порох зникає зі зброєю після пострілу. Цю отруту можна ідентифікувати як аконіт, і В. Шекспір порівнює дію аконіту з «поспішним порохом». Насильство також присутнє в сцені аварії корабля, де катастрофа може означати кінець подорожі — життя. Капулетті порівнює Джульєтту з «кораблем, що плаче під час бурі». Ромео описує свою смерть як корабельну аварію, де корабель «втомлений морською хворобою». Передбачаючи, що його присутність на балу в Капулетті може призвести до фатальних наслідків, Ромео приймає неминуче, очікуючи на те, що має статися. Водночас у п'єсі постійно повторюється образ Смерті, яка виступає як «кохана» Джульєтти. Смерть згадують Джульєтта, Лорд Капулетті та Ромео. Це повторення символізує неминучість її долі, ніби Смерть вже забрала Джульєтту. Образ зловісної долі підсилюється через цей мотив і відчувається протягом усієї п'єси.

Не можна сумніватися в тому, що «Ромео та Джульєтта» є трагедією долі. В. Шекспір говорить багато про це у пролозі. Закохані відзначені смертю,

їхні долі перетнулися завдяки зіркам. Причина їхньої загибелі однозначна: лише шок від втрати улюблених дітей може покласти край безглуздій боротьбі між двома сім'ями. Наприкінці п'єси Лорд Капулетті називає закоханих «Бідними жертвами нашої ворожнечі», і Принц говорить про смерть як про покарання за ненависть батьків. Образ долі повторюється протягом усієї п'єси. «Це більша потужність, ніж ти можеш собі уявити» - каже отець Лоран Джульєтті у склепі. Численні невдачі, що переслідували закоханих, не випадкові, вони приховують у собі якийсь таємний зміст. «Смерть у «Ромео і Джульєтті» набуває подвійного значення: вона є кінцевою метою трагедії, але також виступає як інструмент, через який В. Шекспір пізнає сутність людської природи та етичних норм» пише Белова Т. О. [1. с. 63].

Критики, що нападали на п'єсу через «надлишковість неминучості», неправильно витлумачили драматичну техніку В. Шекспіра. Подібно до пригоди Гамлета з піратами, послідовність невдач у «Ромео і Джульєтті» навмисно зроблена настільки неймовірною, що читач не може пояснити все простим випадком. Тут може простежуватися Доля або бажання Небес. Кожен знаходить по-своєму, як інтерпретувати трагедію. Долі батьків Ромео і Джульєтті мають «трагічний недолік», оскільки вони переживають біль через загибель своїх дітей.

Все ж таки діти, але не батьки є головними дійовими особами п'єси. Деякі критики називають рвучкість Ромео «трагічним недоліком», але Ромео менш рвучкий, ніж Тібальт або Меркуціо, і навряд чи можна назвати «недоліком» якість, властиву усій молоді. «Конфлікт між Ромео та Джульєттою та їхніми родинами є результатом не тільки персональних почуттів, але й більш глибоких соціокультурних розбіжностей, які стосуються соціальних норм і сімейних традицій» стверджує Чех М [57, с. 63]. Легко здогадатися, що спокій характеру і велика вдумливість у вчинках, могла б запобігти трагедії за цих обставин. Хоча можливо, за інших обставин, бажання долі було б таким самим.

В. Шекспір прояснює, що суспільство частково відповідальне за трагедію. Ворожнеча між шляхетними сімействами була питанням соціального

становища, вона була наслідком потреби помсти за образу честі. Ось, здається, і актуальний натяк. Принц Ескалус представляє погляд королеви Єлизавети, під час правління якої було ухвалено закон про те, що вбивство на дуелі розцінювалося як звичайне вбивство. Королева хотіла покласти край дуелям. Крім того, зло, що є результатом будь-якої форми громадянської боротьби - тема, що постійно повторюється в літературі часів королеви Єлизавети. Поточні соціальні відносини між владою та підданими можуть бути зазначені і в указі Принца проти боротьби на вулицях, і в ігноруванні цього указу вершником.

Як і можна було очікувати, «Ромео і Джульєтта» завжди була однією з найвідоміших п'єс для театральних вистав. В даний час її популярність нітрохи не вичерпалася - щороку ми бачимо від десяти до двадцяти нових постановок як професійних режисерів, так і аматорських груп.

3.2 Порівняльний аналіз перекладів трагедії В. Шекспіра.

Переклади твору Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта» українською мовою, зроблені різними перекладачами в різні історичні періоди, мають значні відмінності через зміни в мовній традиції, культурних контекстах та літературних тенденціях. Безсумнівно, ця п'єса одна із найскладніших для перекладу. Найочевидніші труднощі створює віршований ритм твору. Проблемою дослідження особистості перекладача при перекладі творів В. Шекспіра займається значна кількість сучасних авторів. Серед них дослідниця Таран Л. [53], яка у своїх роботах акцентує увагу на проблемах адаптації шекспірівських метафор, іронії, а також специфічного ритму та звучання оригіналу. Одним із важливих аспектів, на який вона звертає увагу, є вибір мови, яка би змогла передати емоційне напруження оригіналу, зберігаючи вірність автору, але й адаптуючи його для українського контексту. Наприклад, вона досліджує, як можна перекласти символічні моменти, де розмовна мова переплітається з вищими, поетичними або релігійними образами.

Шевельов Ю. [61] у своїх дослідженнях акцентує увагу на історичному контексті перекладів Шекспіра в Україні, починаючи з ранніх перекладів і закінчуючи сучасними інтерпретаціями. Однією з основних тем у його роботах є питання збереження шекспірівської драматичної структури при адаптації для українського театрального середовища. Зокрема, він вивчає, як конкретні переклади відображають соціально-політичні умови в Україні та адаптують англійський контекст до українських реалій.

Дослідниця Ковалик І. [22] зосереджується на тому, як переклади впливають на сприйняття культурних і соціальних норм, відображених в оригіналах, в українському контексті. Вона вивчає різні переклади з точки зору культурної адаптації, звертаючи увагу на те, як зміст оригіналу змінюється або зберігається при перенесенні на український ґрунт. Вона також аналізує, як такі адаптації впливають на розуміння В. Шекспіра в Україні, зокрема у контексті сучасних проблем і цінностей.

Подивимось, як впоралися з перекладом різні автори (представлено у додатку А, уривки 1-15).

Аналіз перекладів:

1. «Переклад не є прямою трансляцією тексту, а є творенням нової реальності, де слова набувають нових значень у контексті перекладної культури» [23, с. 56].

Розглянемо декілька варіантів перекладу твору «Ромео і Джульєтта» Вільяма Шекспіра та проаналізуємо кожен з них детальніше. Переклад «Ромео і Джульєтта» Панка Куліша вважається одним із значних внесків в українську літературу. П. Куліш намагався передати не лише сюжет, а й глибокі емоції твору, зберігаючи поетичність оригіналу. Редакція Івана Франка — це не лише адаптація класичної п'єси В. Шекспіра, а й глибока інтерпретація теми любові, конфлікту та трагедії.

І. Франко підходить до тексту з великою майстерністю, намагаючись зберегти поетичність оригіналу, водночас адаптуючи його до українського

контексту. У перекладі немає будь-яких складних конструкцій, немає піднесених слів, що дає максимальну можливість розуміння оригіналу.

П. Куліш використовував розмовну українську мову свого часу, що робить текст зрозумілим для читача. Його стиль вражає мелодійністю і ритмічністю, що підкреслює романтичний настрій п'єси.

І. Франко зберігає поетичну структуру, що дозволяє читачеві відчути емоційну напругу. Його віршована форма підкреслює красу і трагедію кохання Ромео та Джульєтти. У перекладі яскраво передані почуття героїв. І. Франко детально передає їхній внутрішній конфлікт, пристрасне кохання і безвихідь, що робить їх образи більш реальними та близькими до українського читача.

П. Куліш адаптував деякі фрази та образи, аби зробити їх ближчими до українського читача. Це дозволяє краще зрозуміти глибинні теми твору, такі як кохання, ненависть і доля. Переклад підкреслює соціальні та родинні конфлікти, що актуально в контексті української історії. Взаємодія між особистими почуттями і суспільними обставинами стає важливою темою, що резонує з українською культурною ідентичністю.

Переклад П. Куліша став важливою частиною українського культурного простору, відкриваючи твір В. Шекспіра новому поколінню читачів. І. Франко використовує багатий лексичний запас, що відображає тонкощі оригіналу. Його мовні засоби створюють яскраві образи та метафори, які сприяють глибшому розумінню теми кохання та втрати (представлено у додатку Б, приклад 1) :

1. *Thou counterfeits* перекладено як «У тебе в купі». У цьому випадку український переклад дещо втрачає конкретну метафору *counterfeits*, що означає «підробляти» або «імітувати». Переклад «в купі» звучить більш нейтрально і не передає точного сенсу імітації або маскуванню. У шекспірівському контексті йдеться про те, що персонаж удає щось, тобто створює вигляд чогось іншого. Можливо, більш точним варіантом було б використання «імітує» чи «підробляє».

2. *a bark, a sea, a wind* - ці образи добре передано в українському перекладі через «барка, море, вітер». Тут збережено відповідні метафори, і це

дуже вдалий переклад, оскільки «барка» є точним аналогом *bark* (судно, корабель), а «море» та «вітер» - природні елементи, що добре відповідають оригінальним образам.

3. *For still thy eyes, which I may call the sea* перекладено як «Бо в тебе у-в очах, неначе в морі». Тут збережено основний образ моря, але форма «у-в очах» є дещо незвичною. Можливо, мова йде про друкарську помилку або не зовсім вдалу конструкцію, адже «в очах» виглядало б краще з точки зору української граматики. Однак загальний сенс не втрачається.

Представлено у додатку В, приклад 2.

1. *Alas that love, whose view is muffled still* перекладено як «Ох ся любов! завязано їй очі». В оригіналі йдеться про те, що любов має «приглушений погляд», тобто вона є сліпою або не зовсім ясною. В українському перекладі замість «приглушений погляд» використано метафору, що любов «зав'язала очі», що є влучним перекладом у контексті сліпоти любові, але зміщує фокус на фізичне обмеження (зав'язка очей), а не на ідею мракобісся чи нечіткості бачення.

2. *Should without eyes see pathways to his will!* перекладено як «Та й без очей прямує куди схоче». Тут переклад в основному зберігає ідею сліпоти любові, яка без очей «прямує» або діє згідно з власною волею. Проте в оригіналі слово «pathways» має більш конкретне значення – «шляхи» чи «дороги», що може не зовсім точно передати ідею прямування без видимості. Втім, ідея збережена, хоч і дещо спрощена.

3. *Where shall we dine?—O me! What fray was here?* перекладено як «А де обідаєм? Ой, ой! що тут зчинилось?». Тут спостерігаємо деяку адаптацію до української реальності. Оригінальний *dine* замінено на «обідаєм», що є цілком коректним, однак можливі варіанти на кшталт «де будемо вечеряти» чи «де поїмо» могли б звучати менш розмовно, хоча загалом переклад цілком вдалий.

4. *Yet tell me not, for I have heard it all* перекладено як «Та й не кажи: я чув сю колотнечу». Це вільний переклад, який додає певну кольорову емоцію через слово «колотнечу», що не має прямого відповідника в оригіналі, де йдеться про

«все це» (я чув усе). Заміна на «колотнечу» надає вислову більш драматичний відтінок.

Переклади намагаються зберегти метафоричність та образність оригінального тексту, але в деяких випадках відбувається певна адаптація або втрата точності (наприклад, *counterfeits* – «в купі» або *muffled* – «зав'язано очі»). Вони часто використовують вільні варіанти, щоб передати емоційний контекст і забезпечити ритмічну та стилістичну відповідність, однак часом ці адаптації змінюють точність передачі значення. Враховуючи контекст В. Шекспіра, який часто використовує складні метафори та образи, можна сказати, що переклади в цілому зберігають дух оригіналу, хоча інтерпретації в окремих випадках можуть відрізнятись від буквального змісту.

Переклад «Ромео і Джульєтти» Івана Франка — це не лише адаптація класичної п'єси В. Шекспіра, а й глибока інтерпретація теми любові, конфлікту та трагедії. І. Франко підходить до тексту з великою майстерністю, намагаючись зберегти поетичність оригіналу, водночас адаптуючи його до українського контексту. Редакція Івана Франка є важливим внеском у українську літературу, який не лише представляє класичний твір, а й відкриває нові горизонти для розуміння універсальних тем любові та трагедії. Цей переклад продовжує залишатися актуальним та впливовим в українському культурному контексті. Перекладач акцентує на глибоких почуттях персонажів, зокрема їхніх страждань і коханні. Він майстерно передає внутрішній конфлікт Ромео і Джульєтти, їхню пристрасть і безнадію.

2. «Художній переклад не може бути лише механічною трансляцією; він має бути актом адаптації, де перекладач відповідає за формування нової читацької аудиторії» [32, с. 77].

Редакція "Ромео і Джульєтти" М. Вороного є важливим етапом в українській літературі. М. Вороній передав глибину і драматизм оригінальної п'єси В. Шекспіра, зберігши при цьому поетичність і емоційність тексту. М. Вороний використовує українську мову, яка звучить віршовано і мелодійно. Його переклад сповнений ритму і рими, що підкреслює поетичність драми. М.

Вороний ретельно дотримується основного сюжету та ідейної структури оригіналу, передаючи емоції персонажів і конфлікти між родинами Монтеккі та Капулетті. У його перекладі Ромео та Джульєтта зберігають свою глибину і складність. М. Вороний вдало передає їхню любов, трагедію і безвихідь, що є центральними темами твору. Переклад М. Вороного став важливим внеском у розвиток української літератури, допоміг популяризувати В. Шекспіра серед українських читачів і адаптувати його твори до національного контексту. Видно, як дотримано межі між вільним перекладом і передачею думки оригіналу. Також збереження такого важливого і характерного для поета поетичного дійства, як циклізація, все це відображало той артистичний естетизм, носієм якого в українській літературі був саме М. Вороний:

Представлено у додатку Б, приклад 3.

1. У першому рядку оригіналу говориться про *devout religion of mine eye* - це метафора, що означає інтенсивну віру або глибоке почуття, яке виражається через очі. Переклад, хоча й намагається передати значення через «мої боготвориві очі», дещо втрачить нюанс, оскільки «боготворив» не є найкращим вибором для цього контексту, оскільки в оригіналі йдеться про споглядання з відданістю або вірою. Краще було б використати «очі, повні віри» чи «очі, що поклоняються».

2. Важливе значення має також слово *falsehood* («неправда»), яке в перекладі втрачає деяку ясність у контексті.

3. Слово *Transparent* у фразі *transparent heretics* означає «легко помітні» або «очевидні», але у перекладі його замінили на «топив я, не втопивши», що, ймовірно, не передає цього значення коректно. Тут радше можна було б використовувати «очевидні єретики» або «прозорі єретики».

Цей переклад відтворює емоційний стан, однак деякі аспекти втрачають точність.

Представлено у додатку Б, приклад 4.

1. Перший рядок в оригіналі *I must indeed, and therefore came I hither* означає, що персонаж має бути тут, що важливо для його долі. Переклад, який

починається з «Умру, це так», є дуже вільним і дещо змінює сенс: він зосереджується на кінцевій меті, а не на рішучості персонажа бути в цьому місці.

2. У фразі *tempt not a desp'rate man* перекладач використовує «не гніви безумця». Це непогане передання, але можна було б зберегти більше відтінків оригіналу, наприклад, через «не спокушай відчайдушної людини».

3. *Fly hence and leave me* перекладається як «Втікай відсіль, покинь мене самого», що добре передає значення, хоча варто було б використовувати більш літературне «покинь мене тут» або «залиш мене».

4. Остання фраза оригіналу *For I come hither armed against myself* має глибокий психологічний підтекст, адже персонаж прийшов, озброєний проти самого себе. Переклад «ти мені дорожчий» замість цього робить акцент на взаєминах, а не на внутрішній боротьбі героя.

Переклад в цілому досить вільний, але він втрачає деякі важливі психологічні аспекти оригіналу. Більш точним був би переклад, який би зберіг важливість внутрішньої боротьби персонажа, а не лише взаємозв'язки з іншими героями.

Переклади часто відходять від буквального значення оригіналу, що може бути як силою, так і слабкістю. У першому випадку зменшується точність метафор, а в другому — деякі глибокі психологічні моменти втрачаються. Переклад має свою поетичну гнучкість, але це іноді призводить до втрати важливих відтінків, особливо у складних метафорах та глибоких внутрішніх конфліктах персонажів. Загалом, переклади передають емоційний зміст, хоча й втрачають точність та глибину деяких ключових фраз оригіналу. Це надає нові грані для сприйняття, що робить його важливим культурним явищем.

3. «Перекладач у процесі художнього перекладу не лише переносить текст з однієї мови на іншу, але й бере участь у творчому процесі, що включає інтерпретацію культурних кодів і емоцій» [24, с. 128]. Переклад В. Мисика є одним із найзначніших українських варіантів класичної п'єси Вільяма Шекспіра. В. Мисик вдало передає емоційність оригіналу, зберігаючи

поетичність тексту та глибину почуттів героїв. Відрізняється бажанням максимально вірно зберегти, підібрати співзвучне слово, точну риму. Василь Мисик приділяв надзвичайну увагу перекладу, не дозволяв собі вільного вірша, переказу змісту. Ні, він відштовхувався від тексту оригінального твору. В. Мисик використовує живу, емоційно насичену українську мову, що робить діалоги природними і зрозумілими. Його стиль поєднує класичні елементи з сучасними, що дозволяє залучити широкий загал читачів. Окрім цього, вивчав епоху написання твору. До уваги бралися і літературні течії. Переклад враховує українські культурні особливості, що робить історію більш близькою для українського читача. В. Мисик іноді вносить нюанси, які роблять героїв більш зрозумілими в контексті української історії та традицій. Незважаючи на адаптацію, основні теми твору — кохання, ворожнеча, доля — залишаються незмінними. В. Мисик зумів зберегти глибину почуттів і трагізм ситуації, в якій опинилися Ромео і Джульєтта:

Представлено у додатку Б, приклад 5.

1. У цьому випадку переклад в основному точний, але є певні стилістичні відмінності. Оригінальний текст більше метафоричний: *enpierced with his shaft* (пробитий його стрілою) є дуже поетичним і має певний градус фізичного болю, але це передано у перекладі через «підбив». Слово «підбив» звужує сенс до певної фізичної дії, тоді як англійське «*enpierced*» наголошує на внутрішньому болі.

2. Важливий момент у перекладі - збереження емоційної глибини, яка не втрачена, хоча є певна розбіжність у виборі слів («кайдани» замість *bound*).

3. Переклад також зберігає загальний емоційний стан, але стилістично можна було б добрати більш точніші метафори для кращого поєднання з поетичним стилем В. Шекспіра.

Представлено у додатку Б, приклад 6.

1. Переклад влучно передає дві протилежні ролі Землі як матері і могили. Однак важливою є не лише змістова точність, а й зміна форми. У В. Шекспіра є глибока метафора: Земля одночасно і гробниця, і материнська утроба. Однак у

перекладі більше наголошено на двоїстості землі як «могили» і «матері», без того, щоб зберегти підкреслений зв'язок між цими образами в одному рядку.

2. Важливою є зміна контексту, де в оригіналі є повторення *burying grave* і *womb*, що створює своєрідну симетрію, що не зовсім кореспондує з перекладеним варіантом.

Представлено у додатку Б, приклад 7.

1. Переклад є досить точним у передачі основної ідеї, хоча є певні зміни у формулюваннях, які можуть впливати на загальний тон. У Шекспіра є деяка церемоніальність і паузи, які можна відчутти через використання «Nurse, give leave awhile», тоді як у перекладі фраза «вийди на хвилинку» звучить значно простіше і менш урочисто.

2. Переклад «красні літа» замість «pretty age» додає певної народної поетичності, але водночас зменшує значення «pretty age» як емоційного, легкого етапу в житті, що було б близьким до оригінального контексту.

Представлено у додатку Б, приклад 8.

1. У цьому випадку переклад чудово передає контраст між ідеалізованим сприйняттям любові і її реальними діями. Проте переклад «тираном обертається» є дещо менш емоційно насиченим порівняно з оригінальним «should be so tyrannous». У В. Шекспіра є акцент на несподіваності та жорстокості любові, що у перекладі здається більш прямолінійним.

2. Вибір «запиналом на очах» є досить цікавим, хоча фраза «muffled still» має на увазі, що любов залишає відчуття спотвореного сприйняття, в той час як в українському варіанті акцент більше на фізичному обмеженні зору. Але в загальному, переклад точно передає загальний емоційний зміст. Переклади в цілому досить точні й зберігають основні ідеї та емоційний настрій оригінальних уривків. Проте є деякі моменти, коли переклад може втрачати частину стилістичної гнучкості чи метафоричної багатозначності оригіналу, що характерно для В. Шекспіра. Вибір лексики та конструкцій часто ускладнює збереження оригінального звучання, проте в цілому переклади добре передають основну ідею і емоції. Цей переклад можна вважати важливим внеском у

українську літературу, адже він не лише популяризує класичний твір, але й демонструє можливості української мови в поетичній формі.

4. «Для того щоб художній переклад був успішним, важливо враховувати не лише лексичні одиниці, а й символіку, емоційні відтінки та культурні контексти, які несуть елементи оригіналу» [5, с.89]. Переклад «Ромео і Джульєтти» А. Гозенпуда є цікавим літературним експериментом, оскільки він не тільки передає зміст оригіналу, але й намагається відобразити його емоційний та культурний контекст. А. Гозенпуд підходить до тексту з певною свободою, намагаючись адаптувати мову та образи до українського читача. А. Гозенпуд намагається зберегти поетичність оригіналу, але водночас вводить елементи, які можуть бути ближчими українському сприйняттю. Це надає тексту нових барв і відтінків. Переклад вдається передати глибокі емоції, які переживають герої. Чуттєвість і трагізм історії зберігаються, але їхнє вираження може бути більш адаптованим до українських реалій. А. Гозенпуд використовує лексичний запас, який може здаватися сучаснішим для читача, ніж у класичному варіанті. Це допомагає залучити нові покоління до класики. Переклад особливо вдало передає характерні риси персонажів через їхній діалог. А. Гозенпуд майстерно підбирає фрази, які допомагають розкрити внутрішній світ героїв. Хоча це класична європейська драма, А. Гозенпуд може вносити нюанси, які відображають українську культуру, що робить текст більш рідним для українського читача:

Представлено у додатку Б, приклад 9.

Переклад загалом передає основний зміст оригіналу, однак є деякі моменти, на які варто звернути увагу:

1. В оригіналі використано слово «envy» (зздрість), що має пряме значення. У перекладі використано «не треба зздрості служити більше», що добре передає суть, однак трохи змінює граматичну конструкцію. Можливо, було б точніше сказати, наприклад, «Не будь її служницею через її зздрість» або «Не служи їй, бо вона зздрісна». Така зміна дещо спрощує і загальнює думку.

2. «Vestal livery» в оригіналі означає одяг або вбрання весталки, що символізує чистоту й бездоганність. Переклад «Вестал чине убрання скинь зелене» передає цю ідею, однак заміна «livery» на «убрання» є трохи менш специфічною. Термін «чине» є старослов'янським і звучить поетично, однак для сучасного читача може бути менш зрозумілим. Це може бути літературною стилізацією, що доречно в контексті поезії.

3. Використання «зелене» замість «sick and green» є цікавим вибором, оскільки в оригіналі йдеться про хворобливий або блідо-зелений колір, що може символізувати хворобливість чи заздрість. У перекладі слово «зелене» передає загальне враження, хоча й втрачається відтінок «хворобливості» або «недуги».

4. Фраза «Це одіж для безумних, не для тебе» не має прямого аналогу в оригіналі, але є літературною інтерпретацією і додає нового сенсу. Вона посилює моральну оцінку, що одяг весталки - це не для тих, хто має заздрість, що гарно розкриває смислове навантаження.

Представлено у додатку Б, приклад 10.

1. «Fleckled darkness» в оригіналі можна перекласти як "плямиста темрява" або «темрява, всипана плямами». Це може вказувати на темряву, яка змінюється або затьмарена чимось (наприклад, на затьміння або часткову темряву). Переклад «п'тьма» є спрощеним варіантом, але передає загальний зміст.

2. «Like a drunkard reels» - ця метафора показує, як темрява «п'яно» хитається, що також означає її хаотичний рух. Переклад «Мов п'яниця хитається» гарно передає цю ідею, використовуючи влучне порівняння.

3. «From forth day's path and Titan's fiery wheels» - ця частина говорить про відступаючу темряву, яка уникає шляху сонця і коліс Титана (грецький міфологічний образ). Переклад «Шляху для неї вільного нема» значно спрощує цю метафору, але підкреслює неможливість темряви рухатися вільно, що також можна вважати адекватним інтерпретацією основного сенсу.

Обидва переклади намагаються зберегти основні образи і значення оригіналу, але в деяких місцях є певні адаптації для того, щоб зробити текст більш зрозумілим і поетичним для українського читача. У першому випадку перекладач залишає певну свободу в інтерпретаціях, додаючи нові елементи до оригіналу. У другому ж випадку переклад значно спрощує оригінальний образ, зберігаючи лише загальну ідею темряви та її руху.

5. «Художній переклад потребує не тільки вміння передавати точний зміст, але й уміння передавати інтенцію автора, що не завжди можна зробити шляхом прямої кальки» [54, с. 42]. Переклад «Ромео і Джульєтти» Ірини Стешенко вирізняється поетичністю та емоційною глибиною. Вона зберігає оригінальний дух твору В. Шекспіра, водночас адаптуючи мову для українського читача. І. Стешенко вміло передає не лише зміст, а й атмосферу трагедії, її пристрасті та конфлікти. У її перекладі глибоко відчутні емоції персонажів, що робить їх переживання більш зрозумілими та близькими українському читачеві. Вдало інтегрує українські культурні елементи, роблячи текст більш знайомим для місцевої аудиторії.

У перекладі І. Стешенко відчувається ритм оригіналу, надається велике значення передачі образних мовних засобів В. Шекспіра, знайшли своє відображення такі характерні для великого драматурга мовні засоби, як гра слів, фразеологізми, метафори, звернення до різних стилів тощо. Переклад адаптує деякі фрази і вирази, що дозволяє зберегти сенс, не втрачаючи при цьому ідеї оригіналу. І. Стешенко використовує ритмічні й мелодійні засоби, що надають тексту художньої виразності:

Представлено у додатку В, приклад 11.

1. Фраза *On pain of torture* перекладена як «Інакше ждуть на вас страшні торттури». Це точний і зрозумілий переклад, однак можна було б зберегти більш літературний стиль, наприклад, через використання конструкції «під загрозою тортур», що ближче до оригінального звучання.

2. Переклад передає драматизм і гнів, який відчувається у виразі «в гніві князь ваш», що відображає емоційний заряд оригіналу.

Однак слово «ладні» в першому рядку виглядає трохи дивно в цьому контексті. Можливо, тут мала бути інша форма, наприклад, «розбрат» або «сварка», щоб краще передати значення *brawls*. Слово «ладні» більше асоціюється з гармонією, а не конфліктами.

3. Використання виразу «страшні торттури» точно передає загрозу, але звучить трохи різко в контексті оригіналу, де *on pain of torture* є частиною більш формальної та урочистої мовної структури. Можливо, можна було б використати менш емоційно забарвлену фразу для збереження більш офіційного тону. На думку, Г. Кочура, її переклад «хоч і небездоганий у деталях, має значні й різноманітні позитивні якості». На думку І. Стешенка, іншомовний твір у перекладі має звучати так, ніби він був написаний цією мовою. Лише стилістичні особливості, особливості мислення та деталі побуту повинні вказувати на те, що перед читачем — твір письменника з іншої країни, іншої нації.

Представлено у додатку Б, приклад 12.

1. В цілому переклад точний, але у фразі «Згадала я, що слід тобі зостатись» є деяке відхилення від оригіналу. Англійський *I have remembered me* можна було б перекласти точніше як «я пригадав(ла)», або «я згадала», що було б більш природно в українському контексті.

2. Переклад зберігає розмовний стиль оригіналу, що підходить до контексту цієї сцени. Вираз «Поговорить нам треба сам на сам» виглядає природно, адже передає інтимний характер розмови.

Замість «Няню, вийди звідси» можна було б використати більш літературну конструкцію, наприклад, «Няню, вийди на хвилю» або «Няню, залиш нас на хвилину», що додало б більшої елегантності.

3. Враховуючи, що це момент інтимної розмови, переклад добре відтворює частину емоційного фону оригіналу. Відчувається спішність у словах «Проте стривай!.. Вернися, няню...», що підкреслює хвилювання персонажа.

Точність перекладу в обох уривках здебільшого збережена, однак є моменти, де переклад може виглядати не зовсім природно через неправильне

використання окремих слів або конструкцій (наприклад, «ладні» і «зостатись»). Стилїстика перекладу зберігає основний характер оригіналу, особливо в плані драматизму та емоційної насиченості. Емоційний зміст передано належно, але в деяких випадках (особливо в першому уривку) можливо було б м'якше передати загрозу тортур або емоційний окрас мови персонажа.

Загалом переклад добре справляється з завданням, хоча є місця, де можна було б досягти більшої плавності й природності мовного стилю. Переклад Ірини Стешенко є високопрофесійним і художнім, що робить його важливим внеском у українську літературу.

Висновки до розділі 3

«Ромео і Джульєтта» - це універсальна трагедія, яка не втрачає своєї актуальності завдяки глибокому дослідженню людських почуттів, соціальних структур і моральних дилем, що виникають в умовах конфлікту між особистим і соціальним. Це твір, який продовжує надихати різні покоління, а також служить важливим культурним мостом між різними народами і мовами. Тема кохання, що не може вижити в умовах суспільної напруги, є універсальною і сьогодні, а через переклади і адаптації цей твір продовжує мати великий вплив на культуру України та інших країн світу.

Тема конфлікту і кохання є однією з центральних в трагедії «Ромео і Джульєтта» Вільяма Шекспіра, і ці елементи нерозривно пов'язані з соціальними, моральними та культурними реаліями того часу. Соціально-літературний контекст трагедії «Ромео і Джульєтта» відображає складні і заплутані відносини між індивідом і суспільством. Зокрема, важливі конфлікти між родинами та соціальні норми того періоду, які відображаються на розвитку основних подій і характерах героїв, а також літературні та соціальні контексти, що стоять за їхніми діями.

Порівняльний аналіз перекладів трагедії Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта» українською мовою показує важливі аспекти, що стосуються

адаптації цього класичного твору до українського культурного контексту. Усі переклади, здійснені різними авторами, мають спільну мету — передати глибину емоційної насиченості та трагізм оригіналу, проте кожен із перекладачів по-своєму інтерпретує текст, орієнтуючись на специфіку мови, культурні традиції та вимоги театральної постановки.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження було отримано наступні висновки:

1. Сутність та поняття художнього перекладу визначаються як процес, що не обмежується лише технічним перенесенням змісту з однієї мови на іншу, а є складним і багатограним актом творчої діяльності. Він передбачає адаптацію тексту до нових культурних, соціальних і емоційних реалій, зберігаючи його емоційну глибину, поетичну виразність та стиль оригіналу. Художній переклад передбачає глибоке розуміння оригінального тексту, його ідей, ритму та символіки, а також вміння передати це в цільовій мові таким чином, щоб зберегти лексичне значення й атмосферу твору. Переклад є актом інтерпретації, де кожен перекладач вносить свої особливості, що відображають специфіку його часу, культурного контексту та особистих переконань.

2. Історія розвитку художнього перекладу була значною мірою визначена кількома ключовими аспектами, які впливали на еволюцію методів і підходів до перекладу літературних творів: соціально-культурні зміни, літературні тенденції і стилі, інтерпретація та адаптація, індивідуальний стиль перекладача, міжкультурна комунікація, технічні та технологічні зміни. Ці аспекти, що впливають на розвиток художнього перекладу, вказують на те, що переклад — це не просто технічний процес, а складна і багатогранна діяльність, яка тісно пов'язана з культурними та соціальними змінами, а також з інтерпретацією та адаптацією літературних творів до нових контекстів.

3. У ході дослідження основних категорій та сутності процесу перекладу були визначені кілька ключових аспектів, які розкривають важливість цього процесу як творчої діяльності, що виходить за межі технічного перенесення змісту з однієї мови на іншу. Це дозволяє перекладу адаптувати його до нових культурних, соціальних і емоційних контекстів, що є особливо важливим для таких класичних творів, як "Ромео і Джульєтта" В. Шекспіра.

Переклади Шекспіра є важливим етапом культурного розвитку, що сприяє міжкультурній комунікації і взаємному розумінню.

4. Перекладацькі трансформації є основним прийомом перекладу, який активно використовувався в процесі адаптації літературних творів, зокрема творів Вільяма Шекспіра. Вони включають різні методи зміни структури, змісту чи стилістичних особливостей оригіналу, щоб досягти максимального ефекту в цільовій мові та культурі. У контексті перекладів «Ромео і Джульєтти» українською мовою, можна виділити кілька основних моментів, де перекладачі використовували трансформації: лексичні трансформації, синтаксичні трансформації, культурні трансформації, морфологічні трансформації.

Ці трансформації дозволяють зберегти лексичне значення тексту, його емоційну, культурну та естетичну сутність. Вибір та застосування цих методів варіюються залежно від перекладача та його інтерпретації твору.

5. Творча індивідуальність перекладача визначається через його здатність вносити власний творчий внесок, адаптуючи текст до нових культурних, соціальних та емоційних реалій. Ключовими аспектами творчої індивідуальності перекладача є інтерпретація та адаптація, творчий внесок, поєднання точності та свободи, вплив часу та культурних обставин. Творчість перекладача є глибоким актом інтерпретації, де кожен переклад стає унікальним продуктом, що відображає особистість перекладача та його взаємодію з оригіналом, культурними контекстами та мовними особливостями.

6. Проблеми перекладності художніх текстів виникають через складність передачі емоційного, культурного, соціального і мовного контекстів між різними мовами. На ці проблеми впливають кілька основних факторів: мовні особливості, культурні відмінності, емоційний та соціальний контекст, поетична та ритмічна структура, ідеологічні та соціальні зміни, підхід до перекладу, особистість перекладача.

7. Феномен множинності художнього перекладу визначається тим, що один і той самий літературний твір може бути перекладений різними людьми в різний час і в різних культурних контекстах, кожен раз знову адаптуючи його до нових умов. Множинність перекладів дозволяє відкрити різні інтерпретації одного й того самого твору, кожен з яких привносить нові акценти, стилістичні

нюанси та емоційну виразність. Це відкриває можливості для глибшого розуміння твору, оскільки кожен перекладач вносить у текст частину своєї культури, свого часу та особистої чутливості до художнього змісту.

Множинність перекладів також свідчить про розвиток літератури й театру, оскільки переклади можуть відображати зміни в соціальних, політичних і культурних реаліях.

8. У соціально-літературному контексті твору Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта» конфлікт і кохання стають двома центральними темами, що взаємодіють і створюють драматичний розвиток подій. Соціальний контекст конфлікту між родами є тим фактором, який визначає перешкоди для щасливого кохання Ромео і Джульєтти. У контексті перекладів цього твору на українську мову важливо зберегти саме цей соціальний підтекст, адже в різні історичні періоди та культурні реалії перекладачі намагалися передати і актуалізувати ці універсальні теми у відповідності до конкретних соціальних умов.

9. У Порівняльному аналізі перекладів трагедії В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта» визначено, що переклад є творчою діяльністю, що вимагає від перекладача глибокого розуміння культурних, соціальних та емоційних реалій, які необхідно адаптувати до нової аудиторії. Перекладач виступає як культурний посередник, який адаптує текст до мовних, соціальних та емоційних контекстів нової культури. Це створює необхідність зберегти емоційну та культурну значущість оригіналу.

10. Порівняння перекладів різних авторів, таких як Пантелеймон Куліш, Іван Франко, Микола Вороний, Василь Мисик, Абрам Гозенпуд, Ірина Стешенко, показує, як кожен перекладач вносить свої інтерпретації в твір. Це може змінювати акценти, стилістичні особливості та емоційний тон, відповідно до часу і культурного контексту, в якому був здійснений переклад.

11. Однією з основних проблем перекладу класичних творів, зокрема «Ромео і Джульєтти», є це збереження емоційної глибини, поетичності та

драматизму оригіналу. Перекладачі повинні знаходити баланс між точністю передачі змісту і збереженням художньої атмосфери твору.

Зазначені висновки підтверджують важливість перекладу, як значущого культурного процесу, що забезпечує збереження та адаптацію класичних творів до нових культурних і соціальних умов.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- 1.Бєлова Т. О. Смерть як філософська категорія в трагедіях Шекспіра. Літературознавчі дослідження. Літера ЛТД. Київ, 2019. 280 с.
- 2.Брінсон Ребекка. Складність художнього перекладу: дослідження стилістичних та культурних аспектів. Видавничий дім Києво-Могилянська академія. Київ, 2017. 312 с.
- 3.Бондар Оксана. Суб'єктивність і множинність у перекладі художніх творів. Видавництво Київського університету. Київ, 2023. 280 с.
4. Бенашвілі Л. Г. Основи художнього перекладу. Либідь. Київ, 2003. 400 с.
- 5.Бартлетт Франсіс. Культурні нюанси художнього перекладу. Київський університет. Київ, 2022. 256 с.
6. Гречаніна А. Мовний стиль перекладача як елемент творчості. Видавництво Ліра-К. Київ, 2021. 258 с.
- 7.Гончаренко Н. І. Докторська дисертація «Мовні метаморфози в контексті сучасного перекладу». Наукове видавництво. Київ, 2020. 300 с.
- 8.Гнатюк Н. І. Перекладознавство: теорія і практика. Вид-во Львівської політехніки. Львів, 2015. 320 с.
9. Гончар Тетяна Л. Множинність інтерпретацій у перекладі художніх творів. Логос. Київ, 2020. 272 с.
10. Добренька Н. М. Переклад та його роль у культурному обміні. автореферат кандидатської дисертації. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2012. 36 с.
11. Журенко В.Ю. Художній переклад: теорія і практика. Наукова думка. Київ, 2022. 270 с.
12. Журавель, М. Г. Теорія і практика перекладу: науково-методичні аспекти. НТУУ КПІ. Київ, 2019. 240 с.

13. Звягінцева Ю. І. Семантичні метаморфози в процесі перекладу: між теорією і практикою. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2019. 38 с.

14. Ісаєва С. В. Перекладацька комунікація в контексті міжкультурної взаємодії. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2016. 250 с.

15. Квітко Анна. Культура і переклад: перехідні форми літератури. Наукова думка. Київ, 2015. 200 с.

16. Коваленко І.А. Сучасні методи художнього перекладу. Літера ЛТД. Київ, 2020. 220 с.

17. Крилова Ю. Інтерпретація і творчість: перекладач як автор. Літера ЛТД. Київ, 2021. 250 с.

18. Коваленко О. В. Автореферат дисертації. Метаморфози перекладу: кроскультурний аспект. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2018. 40 с.

19. Козак М. Шекспір у сучасному театрі. Театральна культура України. Київ, 2022. 15 с.

20. Кенді Л. В. Теорія художнього перекладу, монографія. Видавництво Київського університету. Київ, 2011. 340 с.

21. Ковальова Н. Роль трагедії в шекспірівському репертуарі. *Літературознавчі студії*. Київ, 2020. 12 с.

22. Ковалик Ірина. Філологічні та культурні аспекти адаптації. Київський університет. Київ, 2021. 153 с.

23. Квітко Анна. Культура і переклад: перехідні форми літератури. Літературна агенція. Львів, 2015. 301 с.

24. Клайн Джонатан. Між мовами та культурами: сучасні підходи до художнього перекладу. Київський університет. Київ, 2019. 278 с.

25. Лайт Дж. Д. Творчий підхід до перекладу: Розгляд різних мовних культур. Київський університет. Київ, 2006. 160 с.

26.Лещенко Наталія. Переклад як інтерпретація і творчий процес. Видавництво Ліра-К. Київ, 2020. 200 с.

27.Литвиненко Олена. Філософія перекладу та роль індивідуальності перекладача. Київський університет. Київ, 2018. 150 с.

28. Лук'янчук Олександр. Множинність художнього перекладу як категорія наукового дослідження. Видавничий дім КМ Академія. Київ, 2020. 180 с.

29. Лисенко Ю. Любов і смерть у творчості Шекспіра. журнал Філологічні студії. Київ, 2021. 20 с.

30. Литвиненко В. І. Український символізм і його взаємодія з шекспірівськими текстами. Фоліо. Харків, 2015. 250 с.

31. Лі М. Нові тенденції в художньому перекладі: адаптація і політика. стаття. журнал Переклад і культура. Київ, 2020. 20 с.

32. Мартін Грета. Культура і трансляція: міжкультурні виклики художнього перекладу. Дух і літера. Київ, 2021. 212 с.

33.Мельник Т. О. Культурні метаморфози в перекладі: міжкультурна комунікація в лінгвістичному контексті. Наукова думка. Київ, 2016. 304 с.

34. Мельник В.І. Технології і переклад: нові виклики для сучасного фахівця. Либідь. Київ, 2021. 208 с.

35. Мельник Л. В. Стаття Метаморфози значень у процесі перекладу художніх творів. Наукова думка. Київ, 2019. 220 с.

36.Остроменко В.А. Сучасні тенденції в художньому перекладі. Наукова думка. Київ, 2021. 250 с.

37. Півень Валерій В. Теорія і практика художнього перекладу. Либідь. Київ, 2010. 340 с.

38. Павленко Т. Ю. Автореферат дисертації Перекладацькі метаморфози: від лексичних до концептуальних трансформацій. є частиною дисертації. Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2016. 30 с.

39. Рейлі П. Емоції та мова у художньому перекладі.стаття. журнал Мова і культура. Київ, 2021. 20 с

40. Рєзнїк В.І. Переклад як вид лїтературної творчостї. Видавництво АН УРСР. Київ, 1983. 180 с.
41. Романова Л.Ю. Культурний контекст у художньому перекладї. Літера ЛТД. Київ, 2019. 260 с.
42. Сосюн І.Творчий потенціал перекладача. Майдан. Харків, 2013. 224 с.
43. Старикова О. В. Кроскультурні метаморфози в перекладї художніх текстів. Наукова думка. Київ, 2020. 240 с.
44. Савченко Т. Л. Когнітивні аспекти перекладу: метаморфози в контексті міжкультурної комунїкації, автореферат дисертації. Інститут перекладу. Київ, 2017. 25 с.
45. Сидоренко В. Шекспїр і Європа: від класики до сучасності. Академія. Київ, 2020. 280 с.
46. Смирнова О.В. Мистецтво перекладу: теоретичні аспекти. Літера ЛТД. Київ, 2018. 400 с.
47. Савченко Л.В. Культурний контекст у художньому перекладї. Київський університет. Київ, 2018. 256 с.
48. Сидоренко В. Перекладач як автор-їнтерпретатор. Літера ЛТД. Київ, 2021. 312 с.
49. Сїденко В. А. Монографїя Культура як контекст: метаморфози перекладу в соціокультурному середовищі. Видавничий дїм Київ. Київ. 2020, 248 с.
50. Савченко Олена Г. Множинність і наративна стратегія у художньому перекладї. Наукова думка. Київ, 2022. 296 с.
51. Тищенко Г. Роль їнтерпретатора в міжкультурній комунїкації. Інтєртех. Київ, 2015. 320 с.
52. Турнбулл Гретта. Теорії та практики художнього перекладу. Літера ЛТД. Київ, 2016. 496 с.
53. Таран Людмила. Адаптація поетичних та мовних особливостей. Наукова думка. Київ, 2013. 208 с.

54. Турнбулл Гретта. Теорії та практики художнього перекладу. Либідь. Київ, 2000. 197 с.
55. Фішер Х. Літературні традиції та переклад, монографія. De Gruyter. Берлін, 2016. 280 с.
- 56.Чепелюк І. О. Стаття Теорія перекладу: від адаптації до метаморфоз. Видавництво Слово. Київ, 2017. 20 с.
- 57.Чех М. Л. Соціокультурні аспекти конфлікту поколінь у «Ромео і Джульєтти» Вільяма Шекспіра. Соціальна філософія. Наукова думка. Київ, 2021. 250 с.
58. Шевченко Ірина. Творчість і особистість у перекладацькій діяльності. Наукова думка. Київ, 2020. 208 с.
59. Шевчук Галина.Проблеми творчої інтерпретації в перекладі. Видавничий дім «Київ». Київ, 2019. 284 с.
- 60.Шевченко Ольга.Лінгвістичні аспекти множинності в художньому перекладі: теорія і практика. Наукова думка. Київ, 2022. 260 с.
- 61.Шевельов Юрій. Вплив шекспірівських перекладів на українську літературу. Дніпро. Київ, 1978. 320 с.
- 62.Brown A. Issues of Accuracy in Literary Translation. Abstract of PhD Dissertation. Vienna: University of Vienna Press. Vienna. 2016. 32 pages.
63. Bassnett S. Translation Studies. Routledge. London, 2002. 240 с.
64. Carmona María del Mar Rivas. Dr. María del Carmen Balbuena Torezano. Prof. Dr. Miguel Ángel García Peinado. Prof. Dr. Albrecht Classen. Prof. Dr. Eva Parra-Membrives. Cultural Aspects of Translation. Munday. Madrid, 2008. 256 с.
- 65.Fuller Henrietta. The Choice Between Accuracy and Freedom in Literary Translation. Routledge. London, 2016. 210 pages.
66. Hopkins Sarah. Modern Translation Theories: From Lexis to Culture. Routledge. London, 2015. 320 pages.
67. Klein Jonathan. Between Languages and Cultures: Contemporary Approaches to Literary Translation. Routledge. New York, 2019. 280 pages.

68. Martin V. Translation and Culture: Between Texts and the World. Research article in journal. Barcelona, 2018. 18 pages.
69. Miller J. Translation and Culture: A Historical Overview. PhD dissertation. University of Oxford. Oxford, 2013. 300 pages.
70. Nelson E. The Methodology of Literary Translation in Literature and Science. Research article. Routledge. London, 2015. 22 pages.
71. Newmark Peter. Approaches to Translation. Pergamon Press. Нью-Йорк, 1981. 270 с.
72. Nida E. Toward a Science of Translating. E.J. Brill. Leiden, 1964. 247 с.
73. Newmark Peter. Theories of Translation. Prentice Hall. New-York, 1988. 280 с.
74. Popovic Anton. The Concept of Translation. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Belgrad, 1970. 128 с.
75. Roberts T. Translation as a Creative Process. Monograph. Editions de la Maison des Sciences de l'Homme. Paris, 2009. 290 pages.
76. Rivas L. Social and Cultural Aspects of Translation: How the Translator's Personality is Shaped by the Sociocultural Context. Routledge. London, 2019. 220 с.
77. Sanders R. Fidelity in Literary Translation: Theoretical Approaches. Research article. Translation Journal. London, 2018. 15 pages.
78. Smith K. Cultural Aspects of Literary Translation (Monograph). Routledge. London, 2019. 300 pages.
79. Shelton John. Translation as an Act of Intercultural Communication. Routledge. London, 2018. 270 pages.
80. Sharp C. A History of Translation: From the Classical to the Romantic. Routledge. London, 1995. 375 с.
81. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. Routledge. Нью-Йорк, 2008. 400 с.

ДОДАТОК А

Уривок 1

<p>В. Шекспір: «Friar. The grey-ey'd morn smiles on the frowning night, Check'ring the Eastern clouds with streaks of light;»</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка): «О. Лаврентий (з кошиком). Вже сіроокий світ ударив ніч хмарну, І смугами шестрить восточну долину.»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «О. Лоренцо. Вже сіроокий світ ударив ніч хмарну, І смугами пестрить він східню долину,»</p>	<p>Василь Мисик: «О. Лоренцо Сміється ранок хмурим ночі тіням і хмари східні він пестрить промінням»</p>
<p>Абрам Гозенпуд: «Сміється ранок у обличчя ночі, На сході хмари він прогнати хоче;»</p>	<p>Ірина Стешенко: «Лор. Всміхається світанок сіроокий - Мережить барвами хмарки високі;»</p>

Уривок 2

<p>В. Шекспір: «Good morrow, cousin. Is the day so young? But new struck nine. Ay me, sad hours seem long. Was that my father that went hence so fast? It was. What sadness lengthens Romeo's hours?»</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка): «Із ранком, брате ! Ромео. Чи ще й досі рано ? Бенволію. Ще лиш дев'ята. Ромео. В смутку хвилі довгі. Се мій отець, що йде звідсіль так спішно ? Бенволію.</p>
--	---

<p>Not having that which, having, makes them short.»</p>	<p>Він. Що-ж тобі, Ромео, час так довжить ? Ромео. Нема того, що час нам поганяє.»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «Ромео, з добрим ранком! Ромео Чи ще рано? Бенволіо Та ще дев'ята. Ромео В смутку хвилі довгі. Це мій отець, що йде звідціль так спішно? Бенволіо Він. Що ж тобі, Ромео, час так довжить? Ромео Нема того, що час нам поганяє.»</p>	<p>Василь Мисик: «Із добрим ранком, брате. Ромео Чи ще рано? Бенволіо Дев'ята. Ромео В смутку довшають години. То батько мій пішов так швидко звідси? Бенволіо Він. Що ж за смуток час Ромео довжить? Ромео Того, що час скорочує, відсутність.»</p>
<p>Абрам Гозенпуд: «Вам ранку доброго! Ромео Невже так рано? Бенволіо Дев'ята лиш. Ромео Години смутку ДОВГІ. Чи не пішов це звідси батько мій? Бен воліо Так, він! Що ж вам подовжує години? Ромео</p>	<p>Ірина Стешенко: «Що ж, доброго вам ранку! Ромео Рано ще? Бенволіо На вежі вибило всього лиш дев'ять. Ромео Як довго тягнуться години смутку! Чи то не батько мій пішов звідсіль? Бенволіо Так, він. Але скажи мені, що саме Розтягує години для Ромео? Ромео Те, що спроможне вкоротити їх.»</p>

Брак того, що їх може скоротить.»	
-----------------------------------	--

Уривок 3

<p>В. Шекспір: «But saying o'er what I have said before. My child is yet a stranger in the world. She hath not seen the change of fourteen years. Let two more summers wither in their pride Ere we may think her ripe to be a bride.»</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка): «Перекажу вам те, що ви вже чули. Дочка моя ще в світі не бувала: Штирнацятьох років не налічила.“) Нехай ще дві в красі прив'януть літі, Тоді її доспіє дівування.»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «Капулетті Перекажу вам те, що ви вже чули. Дочка моя ще в світі не бувала: Штирнадцятьох років не налічила. Нехай ще два в красі прив'януть літа, Тоді її доспіє дівування.»</p>	<p>Василь Мисик: «Скажу лиш те, що перше вам казав. Моя дочка ще не бувала в світі: їй чотирнадцяти немає повних. Хай одцвітуть ще зо два літа, поки вона достигне й вийде в шлюбні роки.»</p>
<p>Абрам Гозенпуд: «Те ж саме, що допіру вам казав: Моя дочка не бачила ще світу, Минає їй п'ятнадцята весна. Коли ж до цього двоє літ додати, Тоді весілля можна святкувати.»</p>	<p>Ірина Стешенко: «Я повторю вам те, що ви вже чули: Не знає світу донечка моя - Ще й чотирнадцяти нема їй літ. Нехай в красі ще двоє літ зів'яне, І стане на порі дитя кохане.»</p>

Уривок 4

<p>В. Шекспір: «Thou counterfeits a bark, a sea, a wind. For still thy eyes, which I may call the sea»</p>	<p>Івана Франка: “У «тебе в купі й барка, й море, й вітер. Бо в тебе у-в очах, неначе в морі»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «У тебе вкупі й барка, й море, й вітер. Бо в тебе в очах так, неначе в морі»</p>	<p>Василь Мисик: «у тебе й корабель і море й вітер: бо очі в тебе, що я морем зву»</p>
<p>Абрам Гозенпуд : «Вмістились човен, море, з ним і вітер? В твоїх очах, що їх зрівняв я з морем»</p>	<p>Ірина Стешенко: «Все вкупі - море, човен і вітрище! В твоїх очах, які назвав би морем»</p>

Уривок 5

<p>В. Шекспір: «Alas that love, whose view is muffled still, Should without eyes see pathways to his will! Where shall we dine?—O me! What fray was here? Yet tell me not, for I have heard it all.»</p>	<p>Івана Франка: «Ох ся любов! завязано їй очі, Та й без очей прямує куди схоче. А де обідаєм ? Ой, ой ! що тут зчинилось? Та й не кажи : я чув сю колотнечу»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «Ох, ця сліпа любов! Вона прямує І без очей, куди сама захоче. А де обідаєм? Ой! Що тут сталося? Ні, не кажи: я чув цю колотнечу.»</p>	<p>Василь Мисик: «О, чом із запиналом на очах, любов собі де хоче бачить шлях! Де ми обідаєм? О! Хто тут бився? Ні, не кажи, про все це я вже чув.»</p>

<p>Абрам Гозенпуд : «На жаль, кохання, хоч очей не має, Приводить нас туди, куди бажає. А як обід? Скажи, що сталося тут? Проте не треба, все мені відомо.»</p>	<p>Ірина Стешенко: «На жаль, сліпе кохання манівцями Веде примхливо і керує нами. Де ми обідаємо?.. Що тут сталося?.. Хоча не говори: я чув усе.»</p>
--	--

Уривок 6

<p>В. Шекспір: «When the devout religion of mine eye Maintains such falsehood, then turn tears to fire; And these who, often drowned, could never die, Transparent heretics, be burnt for liars»</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка): «Коли мої боготвориві очі Сфальшують так мізерно перед нею, Най візьмуться огнем їх ревні сльози, І що тонив я їх не затошивши, Єретиків, — нехай згорять лукаві.»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «Коли мої боготвориві очі Сфальшують так мізерно перед нею. Хай візьмуться огнем їх ревні сльози За те, що їх топив я, не втопивши Єретиків, — нехай згорять лукаві.»</p>	<p>Василь Мисик: «Коли побачить зір, як він нікчемно одурений — не сліз, вогню струмки хай ллють. Хай, топлени не раз даремно, як зрадники, згорять єретики.»</p>
<p>Абрам Гозенпуд : «Коли мій зір її ганити схоче, Тоді вогнем запалить сльози гнів, І хай у ньому спопеліють очі, Подібні до гідких єретиків.»</p>	<p>Ірина Стешенко: «Якщо блюзнірством погрішу таким, Вогнем хай сльози очі випікають. Смерть на вогні хай кара буде їм За те, що стали враз єретиками!»</p>

Уривок 7

<p>В. Шекспір:</p> <p>«I must indeed, and therefore came I hither. Good gentle youth, tempt not a desp'rate man. Fly hence and leave me. Think upon these gone. Let them affright thee. I beseech thee, youth, Put not another sin upon my head By urging me to fury. O, begone! By heaven, I love thee better than myself, For I come hither armed against myself'»</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка):</p> <p>«Умру, се так: за тим сюди й прийшов. Молодче добрий, не гніви гіркого, Втікай відсіль, покинь мене самого. Помисли про мерціїв, хоч їх злякай ся. Прошу тебе, молодче, схамени ся, Щоб я не взяв тяжкого ще на душу. Не розлютуй мене; іди, будь лаєко ! Клянусь небом, ти мені дорожчий, Аніж я сам. Я взброївсь проти себе.»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного):</p> <p>«Умру, це так: за тим сюди й прийшов. Молодче добрий, не гніви безумця, Втікай відсіль, покинь мене самого. Помисли про мерців, хоч їх</p>	<p>Василь Мисик:</p> <p>«Так, я умру, за тим сюди й прийшов. Юначе любий, не гніви шаленця. Тікай, про тих, що сплять отут, подумай, побійсь мерців. Прошу тебе, юначе, не дай мені прийняти ще гріха, розгнівавши мене. О, йди ж! Клянуся, тебе люблю я більше, ніж себе, бо я прийшов повстати сам на себе.»</p>

<p>злякайся. Прошу тебе, молодче, схаменися, Щоб я не взяв гріха ще раз на душу. Не розлютуй мене: іди, будь ласка! Клянуся небом, ти мені дорожчий»</p>	
<p>Абрам Гозенпуд : «Ні, я сюди загинути прийшов,— Дитино ніжна, не буди відчаю. Облиш мене... Тут мертвяки навколо. Юначе мій, благаю я, не змушуй Мене новим гріхом ганьбити душу. Не збуджуй гніву знов. Залиш мене. . Клянуся—ти, дорожчий всіх на світі, А я себе ненавиджу тепер.»</p>	<p>Ірина Стешенко: «Авжеж, умру: того сюди й прийшов я. Юначе добрий мій, о, не дратуй Безумного, який удався в розпач. Тікай, тікай звідсіль! Облиш мене... Згадай хоч про померлих... Хай ця думка Про долю їх злякає і тебе. Благаю, не штовхай мене на гріх Іще новий і не гніви даремно... О, йди собі! Клянуся небом, я Люблю тебе ще більше, ніж себе; Таж зброю маю я лиш проти себе...»</p>

Уривок 8

<p>В. Шекспір: «I am too sore enpiercèd with his shaft To soar with his light feathers, and so bound</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка): «Зняла мене журба: пробив мене стрілою, І на легких його мені не знятись крилах.</p>
--	--

<p>I cannot bound a pitch above dull woe. Under love's heavy burden do I sink»</p>	<p>Я звязаний і пут журби не покидаю, Під тягарем тяжким любови упадаю.»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «Той Купідон пробив мене стрілою, І на легких його мені не знятись крилах. Я зв'язаний і пут журби не покидаю, Під тягарем важким любові упадаю.»</p>	<p>Василь Мисик: «Мене він вже підбив. В такому я горі, і взятий так в кайдани, що не можу піднятися і трохи над печаллю. Під тягарем кохання я хилюся»</p>
<p>Абрам Гозенпуд : «Мене поранено його стрілою, Не можу я злетіти в височінь. Не можу,—зв'язаний,—чуття зв'язати І скинути тягар свого кохання.»</p>	<p>Ірина Стешенко: «Мене поранив тяжко він стрілою,- Не злину я на крилах тих легких. Я зв'язаний, і пут не розірвати. Я падаю під тягарем любові.»</p>

Уривок 9

<p>В. Шекспір: «Rom. What, shall this speech be spoke for our excuse? Or shall we on without apology? Ven. The date is out of such prolixity.»</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка): «Ромео. Що-ж ? мусимо орацію сказати, Чи так увійдемо, без оправдання ? Бенволіо. Орації тепер уже не в моді ;»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «Ромео Що ж? Мусимо орацію сказати, Чи так увійдемо, без оправдання? Бенволіо Орації тепер уже не в моді;»</p>	<p>Василь Мисик: «Ромео Чи для пробачення промову скажем, а чи увійдемо без оправдання? Бенволіо Минулися часи багатослів'я.»</p>

<p>Абрам Гозенпуд: «Ромео Чи нам ввійти промова допоможе, Чи можна й так без виправдань зайти Бенволіо Між нас нема сліпого Купідона,»</p>	<p>Ірина Стешенко: «Ромео Чи скажеш для пояснення промову, Чи, може, так, без виправдання ввійдем? Бенволіо Ні, пишномовність нині вже не в моді.»</p>
---	---

Уривок 10

<p>В. Шекспір: «Alas that love, so gentle in his view, Should be so tyrannous and rough in proof!»</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка): «Ох, ся любов, така шринадна з виду, Тиранствує жорстоко, як уїсться !»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «Ох, ця любов, така принадна з виду, А справді деспотична і жорстока.»</p>	<p>Василь Мисик: «О, чом любов, така на позір ніжна, тираном обертається жорстоким!»</p>
<p>Абрам Гозенпуд : «На жаль, кохання має вигляд ніжний Та суть його злостива і жорстока.»</p>	<p>Ірина Стешенко: «На жаль, кохання чарівне на вигляд, Насправді ж - деспотичне і жорстоке.»</p>

Уривок 11

<p>В. Шекспір: «Be not her maid since she is envious. Her vestal livery is but sick and green And none but fools do wear it. Cast it</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка): «О, не служи завидниці у білій Та зеленастій пшаті, що самі Недоумки в ній ходять; Скинь її!»</p>
---	--

off.»	
Панько Куліш (ред. М. Вороного): «О, не служи завидникові в білій Та зеленастій шаті, що самі Недоумки в ній ходять; скинь її!»	Василь Мисик: «Його служниця, а на вроду краща. Вбрання на нім зелене й сорокате, таке, як дурні носять, скинь його.»
Абрам Гозенпуд : «Не треба заздрості служити більше. Вестал чине убрання скинь зелене,— Це одіж для безумних, не для тебе»	Ірина Стешенко: «Тож не служи ревнивцеві блідому! Весталчин одяг, бляклий, зеленавий Лише безумці носять. Скинь його!»

Уривок 12

В. Шекспір: «Chor. Now old desire doth in his deathbed lie, And young affection gapes to be his heir; That fair for which love groan'd for and would die, With tender Juliet match'd, is now not fair.»	Панько Куліш (ред. І. Франка): «Хор. Вже давнє коханнє на ліжку конає, Коханнє новєє насліддя чигає. Урода, що розум Ромеїв сліпила, З Джульєтою поруч зовсім помарніла.»
Панько Куліш (ред. М. Вороного): «Хор Вже давнє кохання на ліжку конає, Кохання новє в його серці буяє, Краса та, що розум Ромео сліпила, З Джульєтою поруч умить помарніла.»	Василь Мисик: «хор. Стара любов близький почувла скін, новій піднятись випала нагода. Вже ту красу, що їй корився він, затьмарила Джульєтти ніжна врода.»

<p>Абрам Гозенпуд: «Хор На ложі смертному стара любое, А з неї вже нове чуття зростає. Краса, яку він славив знов і знов, Як місяць перед сонцем пропадає.»</p>	<p>Ірина Стешенко: «Хор Кохання давнє впало, смертю зжерте, Натомість юний племінь запалав; Ладен за першу він любов померти, Та над усе Джульєтту покохав.»</p>
--	---

Уривок 13

<p>В. Шекспір: «But soft! What light through yonder window breaks? It is the East, and Juliet is the sun!»</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка): «Та цить! який се світ в вікні заблиснув ? О, се восток, о сонечко --- Джульєто!»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «Стривай! Який це світ в вікні заблиснув? О, це мій схід, це сонечко - Джульєта!»</p>	<p>Василь Мисик: «Стій! Що за світло це в вікні з'явилося? Це вранішня зоря — й Джульєтта — сонце.»</p>
<p>Абрам Гозенпуд: «Злотисте світло сяє в тім вікні. Вікно це—схід, моя Джульєтта— сонце.»</p>	<p>Ірина Стешенко: «Та тихо! В тім вікні сяйнуло світло! Там схід, сама ж Джульєтта - ясне сонце!»</p>

Уривок 14

<p>В. Шекспір: «On pain of torture, from those bloody</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка): «Та слухайте-ж свого гнівного князя,</p>
--	---

<p>hands Throw your mistempered weapons to the ground, And hear the sentence of your movèd prince. Three civil brawls bred of an airy word»</p>	<p>Ато я вас тортурями скараю. У трейте вже, за слово легкокриле,»</p>
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «Послухайте ж тепер мого наказу, А то я вас тортурями скараю. Утрете вже за слово легкокриле Ти, Капулетті, й ти, старий Монтеккі, Тривожите усобицями місто.»</p>	<p>Василь Мисик: «під страхом кари, із кривавих рук на землю киньте ненаситну зброю й почуйте гнівний вирок свого князя! Три бучі, вами із пустого слова»</p>
<p>Абрам Гозенпуд: «З кривавих рук, під страхом катування, Додолу опустить ганебну зброю, Розгніваний наказує вам князь! Утрете ворожнечею своєю,»</p>	<p>Ірини Стешенко: «Гасити ладні раз у раз. Із рук Додолу кидайте криваву зброю І слухайте, що скаже в гніві князь ваш,- Інакше ждуть на вас страшні торттури»</p>

Уривок 15

<p>В. Шекспір: «This is the matter.—Nurse, give leave awhile. We must talk in secret.—Nurse, come back again. I have remembered me, thou 's hear our counsel.</p>	<p>Панько Куліш (ред. І. Франка): «Ось що... Ти, мамко, вийди. Нам треба щось в секретї говорити. Верни ся, мамко: я розміркувала. Ти мусиш слухати пораду нашу. Дочка моя, ти знаєш, літ хороших...»</p>
--	--

<p>Thou knowest my daughter's of a pretty age»</p>	
<p>Панько Куліш (ред. М. Вороного): «Ось що... Ти, мамко, вийди. Нам треба щось насамоті сказати. Вернися, мамко: я розміркувала. Ти мусиш слухати пораду нашу. Дочка моя, ти знаєш, літ хороших...»</p>	<p>Василь Мисик: «Річ ось в чім.— Вийди на хвилинку, мамко, ми побалакаєм.— Вернися, мамко: я здумала, що це й тебе обходить. Ти знаєш, моя донька в красних літах.»</p>
<p>Абрам Гозенпуд: «Піди До себе, мамко, я отут Джульетті Сказати маю дещо... Ні... Зостанься, Ти мусиш бути при розмові нашій. Як ти гадаєш, чи зросла Джульетта?»</p>	<p>Ірини Стешенко: «Та річ у тому... Няню, вийди звідси, Поговорить нам треба сам на сам: Проте стривай!.. Вернися, няню... Так, Згадала я, що слід тобі зостатись Послухати розмову нашу. Адже Ти знаєш змалку нашу любу доню»</p>

ДОДАТОК Б

Приклад 1

<p>«Thou counterfeitst a bark, a sea, a wind. For still thy eyes, which I may call the sea»</p>	<p>«У тебе в купі й барка, й море, й вітер. Бо в тебе у-в очах, неначе в морі»</p>
---	--

Приклад 2

<p>«Alas that love, whose view is muffled still, Should without eyes see pathways to his will! Where shall we dine?—O me! What fray was here? Yet tell me not, for I have heard it all.»</p>	<p>«Ох ся любов! завязано їй очі, Та й без очей прямує куди схоче. А де обідаєм ? Ой, ой ! що тут зчинилось? Та й не кажи : я чув сю колотнечу»</p>
--	---

Приклад 3

<p>«When the devout religion of mine eye Maintains such falsehood, then turn tears to fire; And these who, often drowned, could never die, Transparent heretics, be burnt for liars»</p>	<p>«Коли мої боготвориві очі Сфальшують так мізерно перед нею. Хай візьмуться огнем їх ревні сльози За те, що їх топив я, не втопивши»</p>
--	--

Приклад 4

<p>«I must indeed, and therefore came I hither.</p> <p>Good gentle youth, tempt not a desp'rate man.</p> <p>Fly hence and leave me. Think upon these gone.</p> <p>Let them affright thee. I beseech thee, youth,</p> <p>Put not another sin upon my head By urging me to fury. O, begone!</p> <p>By heaven, I love thee better than myself,</p> <p>For I come hither armed against myself»</p>	<p>«Умру, це так: за тим сюди й прийшов.</p> <p>Молодче добрий, не гніви безумця,</p> <p>Втікай відсіль, покинь мене самого.</p> <p>Помисли про мерців, хоч їх злякайся.</p> <p>Прошу тебе, молодче, схаменися,</p> <p>Щоб я не взяв гріха ще раз на душу.</p> <p>Не розлютуй мене: іди, будь ласка!</p> <p>Клянуся небом, ти мені дорожчий»</p>
--	--

Приклад 5

<p>«I am too sore enpiercèd with his shaft</p> <p>To soar with his light feathers, and so bound</p> <p>I cannot bound a pitch above dull woe.</p> <p>Under love's heavy burden do I sink»</p>	<p>«Мене він вже підбив. В такім я горі,</p> <p>і взятий так в кайдани, що не можу</p> <p>піднятися і трохи над печаллю.</p> <p>Під тягарем кохання я хилюся»</p>
---	---

Приклад 6

<p>«The Earth that's nature's mother is her tomb; What is her burying grave, that is her womb;»</p>	<p>«Земля для всіх — могила й мати рідна: ховас одного, а іншим плідна;»</p>
---	--

Приклад 7

<p>«This is the matter.—Nurse, give leave awhile. We must talk in secret.—Nurse, come back again. I have remembered me, thou 's hear our counsel. Thou knowest my daughter's of a pretty age.»</p>	<p>«Річ ось в чім.— Вийди на хвилинку, мамко, ми побалакаєм.— Вернися, мамко: я здумала, що це й тебе обходить. Ти знаєш, моя донька в красних літах.»</p>
--	--

Приклад 8

<p>«Alas that love, so gentle in his view, Should be so tyrannous and rough in proof! ROMEO Alas that love, whose view is muffled still, Should without eyes see pathways to his will!»</p>	<p>«О, чом любов, така на позір ніжна, тираном обертається жорстоким! Ромео О, чом із запиналом на очах, любов собі де хоче бачить шлях!»</p>
---	---

Приклад 9

<p>«Be not her maid since she is envious. Her vestal livery is but sick and green»</p>	<p>«Не треба заздрості служити більше. Вестал чине убрання скинь зелене,— Це одіж для безумних, не для тебе»</p>
--	--

Приклад 10

<p>«And fleckled darkness like a drunkard reels From forth day's path and Titan's fiery wheels»</p>	<p>«Мов п'яниця хитається п'ятьма, Шляху для неї вільного нема.»</p>
---	--

Приклад 11

<p>«On pain of torture, from those bloody hands Throw your mistempered weapons to the ground, And hear the sentence of your movèd prince. Three civil brawls bred of an airy word»</p>	<p>«Гасити ладні раз у раз. Із рук Додолу кидайте криваву зброю І слухайте, що скаже в гніві князь ваш,- Інакше ждуть на вас страшні тортури»</p>
--	---

Приклад 12

<p>«This is the matter.—Nurse, give leave awhile. We must talk in secret.—</p>	<p>«Та річ у тому... Няню, вийди звідси, Поговорить нам треба сам на сам:</p>
--	---

<p>Nurse, come back again.</p> <p>I have remembered me, thou 's hear our counsel.</p> <p>Thou knowest my daughter's of a pretty age»</p>	<p>Проте стривай!.. Вернися, няню...</p> <p>Так, Згадала я, що слід тобі зостатись Послухати розмову нашу. Адже Ти знаєш змалку нашу любу доню»</p>
--	---